

ΙΔΡΥΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
ΛΕΣΧΗ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙ

Τὸ σχέδιο μὲ τὴν ἄγκυρα,
παραδοσιακὸ ἔμβλημα τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων,
ἀποτελεῖ προσφορὰ τοῦ ζωγράφου Σαράντη Καραβούζη (1938-2011).

ΙΔΡΥΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΛΕΣΧΗ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙ
(1872 – 1938)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΦΙΛΑΝΔΡΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

2021

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2021

Επιμέλεια έκδοσης: Ιωάννης Κ. Φίλανδρος

Κεντρική διάθεση:

Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου / Λέσχη Φιλελευθέρων

Χρήστου Λαδά 2,

Αθήνα 10561

1^{ος} όροφος

e-mail: lesxh@otenet.gr

<http://www.elvenizelos.org.gr/>

© Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου / Λέσχη Φιλελευθέρων και

Γεώργιος Κ. Στεφαννάκης, 2021

ISBN: 978-618-82148-6-6

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με τον Ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπίες, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Ν. 2121/1993.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο του Γεώργιου Κ. Στεφανάκη, προέδρου του Ιδρύματος Ιστορίας του Ελευθέριου Βενιζέλου, φέρνει στην επιφάνεια μια άκρως ενδιαφέρουσα προσωπικότητα, που προσέφερε φιλοπατρία, ήθος και δημιουργικότητα στον δημόσιο βίο. Πρόκειται για τον παππού του, Γεώργιο Εμμανουήλ Στεφανάκι, ελληνοδιδάσκαλο και, κατόπιν, καθηγητή από το Ρέθυμνο, ο οποίος εργάστηκε στον χώρο της εκπαίδευσης στην Κύπρο και στην Κρήτη στις αρχές του 20ού αιώνα. Η συμμετοχή του στην επανάσταση του Θέρισου το 1905, η οικογενειακή του καταγωγή και το ήθος του προκάλεσαν το ενδιαφέρον της αναδύομενης πολιτικής προσωπικότητας της εποχής, του Ελευθέριου Βενιζέλου. Αυτός στράφηκε στον Γεώργιο Εμμ. Στεφανάκι κάνοντας τον γαμπρό του και πολιτικό συνεργάτη. Στην κρίσιμη πολιτική και κοινωνική συγκυρία των εθνικών ανταγωνισμών για τη Μακεδονία, του Εθνικού Διχασμού και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ο Βενιζέλος ανέθεσε στον Στεφανάκι την παγίωση του ελληνικού φρονήματος στις νέες χώρες από τη θέση του Γενικού Επιθεωρητή Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας.

Στο βιβλίο υπάρχουν τρεις βασικοί αφηγηματικοί άξονες, γύρω από τους οποίους ο συγγραφέας υφαίνει την ιστορία του παππού του. Πρώτος άξονας είναι η οικογενειακή μνήμη. Δεύτερος άξονας είναι το πολιτικό πλαίσιο και η χαρισματική παρουσία του Ελευθέριου Βενιζέλου. Τρίτος άξονας είναι η προσωπικότητα και οι εκπαιδευτικές – πολιτισμικές πεποιθήσεις του πρωταγωνιστή. Ο Γεώργιος Κ. Στεφανάκης εκκινεί από το χρέος της μνήμης για να συνθέσει μια γοητευτική αφήγηση, που αντλεί τεκμηριωτικό υπόβαθρο από πλήθος αρχειακών τεκμηρίων, τα οποία παρατίθενται όλα στο βιβλίο. Η ιστορική καταγραφή της δράσης του Γεώργιου Εμμ. Στεφανάκι, εκτός του ότι μας εξοικειώνει με τη σκέψη του, προσθέτει ένα ακόμη κομμάτι στην ιστορία του Ελευθέριου Βενιζέλου και, ειδικότερα, στο πεδίο των συνεργατών του.

Στο ευρύτερο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής και των μεταρρυθμι-

στικόν παρεμβάσεων του Βενιζέλου, πρόσωπα που ταυτίστηκαν με αυτές, όπως ο Κωνσταντίνος Β. Γόντικας (1870-1937) και ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου (1877-1940), θα πρέπει να εντάξουμε πλέον και τον, σχεδόν, συνομήλικό τους Γεώργιο Εμμ. Στεφαννάκι (1872-1938).

Ιωάννης Κ. Φίλανδρος
Ιστορικός
27 Απριλίου 2021

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ
Πρόεδρος του Ιδρύματος

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙ
(1872 – 1938)

«Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν μόνος»
(Σοφοκλής, Οιδ. Τυρ. 614)

Γεώργιος Εμμ. Στεφανάκης (1872-1938)

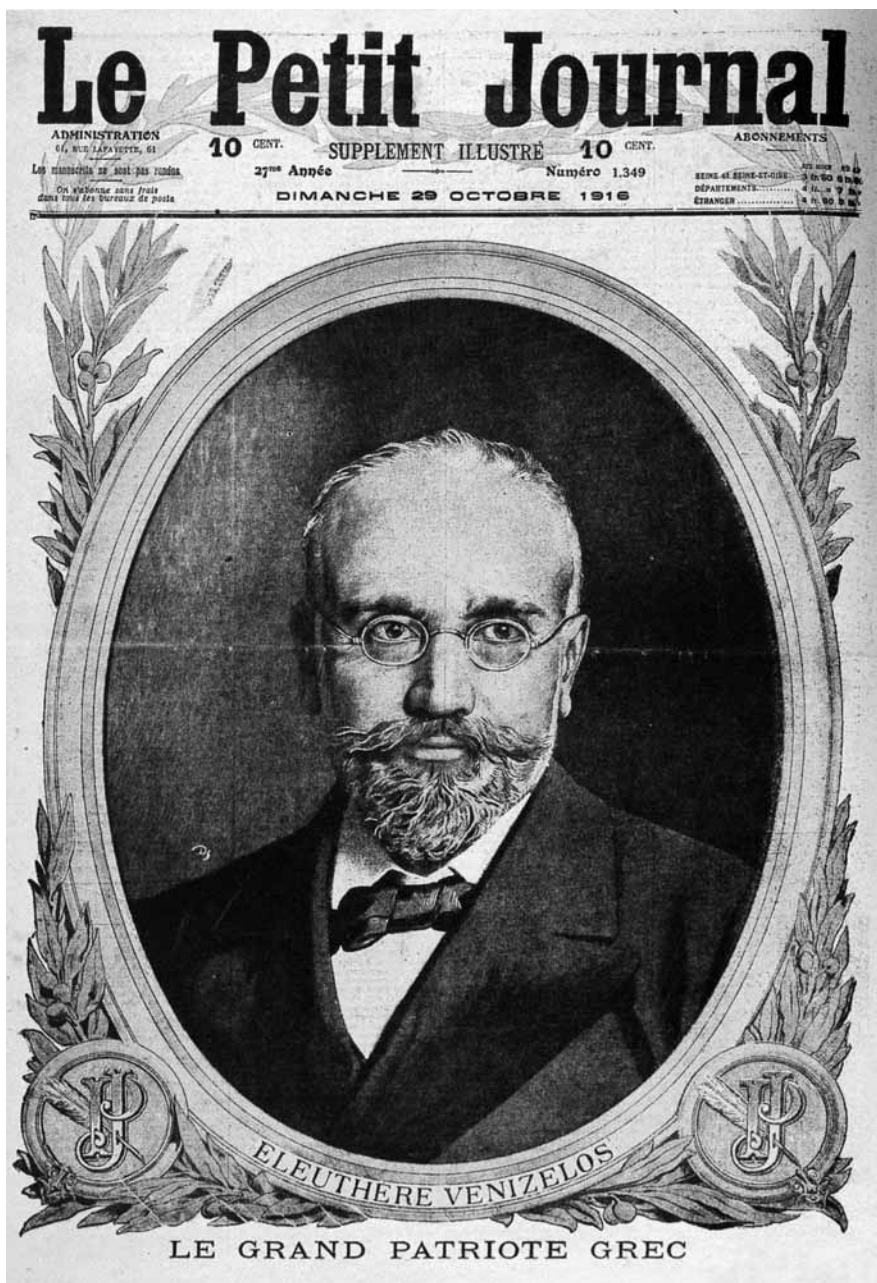
Μαρία Μητσotάκη-Στεφανάκι (1882-1937)

Κωνσταντίνος Κ. Μητσotάκης (1843-1989)

Αικατερίνη (Κατίγκω) Βενιζέλου-Μητσοτάκη (1858-1934)

Le Petit Journal, 29/10/1916
Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Άνθρωπος αρχών και ευαίσθητος ήταν ο βιογραφούμενος. Κάποτε, το 1937 εμφανίστηκε ενώπιόν του ο πατέρας μου, τότε, μόλις εικοσαετής. Τον μάλωσε δριμύτατα: Φορούσε κόκκινη γραβάτα. Του καταλόγισε ασέβεια έναντι της μνήμης της μητέρας του. Είχε πεθάνει έξι μήνες προηγουμένως. Ο πατέρας μου συμμορφώθηκε αμέσως στην πατρική επιταγή.

Η προσήλωση στα παραγγέλματα της ηθικής αποδίδεται χαρακτηριστικά με το περιστατικό.

- Το 1968 έδινα πτυχιακές εξετάσεις «*Εγκληματολογίας*» στον Καθηγητή Κωνσταντίνο Γαρδίκια. Επισήμανε το όνομά μου στον κατάλογο. Έπλεξε εγκώμιο του παππού μου. Είχαν συνυπάρξει στη Μακεδονία την εποχή του «*Διχασμού*».

- Χρόνια αργότερα βρέθηκα σε επιμνημόσυνο δείπνο της χήρας Κωνσταντίνου Γκέρτσου στην Κοζάνη. Με πλησίασε ένας πολύ ηλικιωμένος άνδρας. Μου δήλωσε: «*εσύ είσαι Στεφανάκης*». Καθ' α μου εξήγησε, η κίνηση του σώματος, ο τόνος της φωνής, απέδιδαν τον παππού μου. Μου είπε με κάποια συγκίνηση: «*τον είχαμε εδώ*». Πενήντα και πλέον χρόνια μετά ήταν ακόμη αισθητή η διέλευσή του.

- Έχω «πατήσει» πλέον γερά τα 75. Είμαι, άρα, στατιστικά, στις τελευταίες στροφές της επίγειας διαδρομής. Έκρινα, λοιπόν, χρέος μου να εκπονήσω τη βιογραφία που ακολουθεί.

- Δεν τον πρόλαβα στη ζωή. Εκείνος, όμως, με τη σημαντική δράση του, έθεσε προϋποθέσεις (και) για τη δική μου σταδιοδρομία.

- Υπό ανάλογη παρακίνηση έγραψα το αφιερωμένο στη μνήμη του πατέρα μου βιβλίο: *Αποστασίας Ανατομή*, Αθήνα, 2016 (β' έκδοση, Αθήνα, Σιδέρης, 2019).

Απρίλιος 2021

Α΄

Ο Γεώργιος Εμμ. Στεφανάκης γεννήθηκε το 1872 στο χωριουδάκι Πασσαλί-τες Μυλοποτάμου του νομού Ρεθύμνης. Ο πατέρας του, ο καπετάν Μανώλης, είχε μετάσχει στη μεγάλη επανάσταση του 1866-1899. Αυτή αποτέλεσε και την απαρχή της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού.¹

Ο νεαρός Γεώργιος γαλουχήθηκε από το πατρικό παράδειγμα της φιλο-πατρίας. Συνάμα, όπως θα δείξει η μετέπειτα δράση του, ενστερνίσθηκε τη φιλόανθρωπο διδασκαλία του Ιησού, παράλληλα δε καλλιέργησε και την πει-θαρχία της ελληνογενούς λογικής. Δηλαδή της συνείδησης αιτιότητας, άρα, της σχέσης αιτίου προς αποτέλεσμα προς συναγωγή συμπεράσματος.

- Διέπρεψε ως μαθητής. Ιδιαίτερα επιδόθηκε στην αφομοίωση της κλασσικής παιδείας. Ταυτόχρονα δε προς αυτήν και στη βαθιά μελέτη της Ιστορίας.

Ο πατέρας του, ο καπετάν Μανώλης, είχε διακριθεί στ' άρματα, εντεύθεν και ο τίτλος του **Καπετάνιου**.² Εν τούτοις, οικονομικά μέσα δεν διέθετε, ώστε να στηρίξει πανεπιστημιακές σπουδές του νεαρού Γεωργίου στην Αθήνα. Ευγενώς προσεφέρθη και ανέλαβε την χορηγία Ρεθύμνιος έμπορος, ονόματι Καλογέννητος. Είχε ευστόχως και εγκαίρως επισημάνει τον πνευματικό δυ-ναμισμό του Γεωργίου.

Κατά τα τότε ισχύοντα, μετά διετή φοίτηση, έτυχε του διπλώματος του

1. Η επανάσταση αυτή έδωσε στην Κρήτη ένα πρώτο καταστατικό κείμενο: τον **Οργανικό Νόμο**. Το 1878 το συνταγματικό καθεστώς αναβαθμίζεται. Υπογράφεται η **Χάρτα της Χαλέπας**. Το 1889 επαναστατική κίνηση καταλήγει αδόξως. Το 1897 η νήσος συνταράσσεται. Η νέα εξέγερση καταλήγει, το 1898, στην **Αυτονομία** με Έπατο Αρμυστή τον **Πρίγκηπα Γεώργιο**, το 1901.

- Την 1 Δεκεμβρίου 1913 δοξάζεται η πολυπόθητη **Ένωση**.

2. Δεν πρόκειται περί του θαλασσινού, αλλά περί παραφθοράς του βυζαντινού τίτλου του **κατεπάνω**, βλ. **Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας**, τ. 5, σ. 3794.

Ελληνοδιδασκάλου. Επέστρεψε στην Κρήτη, όπου και άρχισε διδάσκων στο Ρέθυμνο. Παράλληλα, μελετούσε για τη λήψη και του πτυχίου του, του «**διδακτορικού διπλώματος**», όπως ελέγετο τότε. Και αυτό ελήφθη το 1897.

- Δεν ήταν, φαίνεται, άγνωστο το φαινόμενο, μορφωμένοι Κρήτες να επιδιώκουν να καταστήσουν τις γνώσεις τους κτήμα κοινό των συμπατριωτών τους. Ακριβώς αυτό – έστω και για άλλους λόγους – είχε πράξει και ο μέλλον πεθερός του, προπάππος μου και πολιτικός μας **Γενάρης**, Κωστής Κ. Μητσοτάκης.

Διπλωματούχος της νομικής, εκείνος, άρχισε την εν Κρήτη σταδιοδρομία του ως ελληνοδιδάσκαλος Χανίων.³

Το 1897, όπως ήδη σημειώθηκε, εξερράγη και νέα μεγάλη επανάσταση στην Κρήτη. Ο Γεώργιος δεν ήταν δυνατό να υποληφθεί του πατέρα του. Τέθηκε υπό τις σημαίες. Είχε τη χαρά ν' απολαύσει τον καρπό της νίκης. Η «Αυτονομία» έγινε πραγματικότητα. Η «Ένωση» πλησίασε.

Γοητεύθηκε νωρίς από την προσωπικότητα του, εν συνεχεία, θείου του, Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου. Στρατεύθηκε, υπό την ηγεσία του, στο κίνημα του **Θερίσου** το 1905. Η ατυχής εξέλιξη, αναφορικά με τον πρωταρχικό στόχο της Ένωσης,⁴ τον έφερε στη Κύπρο. Εκεί επιβίωσε εργαζόμενος στο Παγκύπριο Γυμνάσιο κατά τα έτη 1905-1907. Πάντως: και κατά την παραμονή του στην Κύπρο, ζωηρό ήταν το ενδιαφέρον του για τα δημόσια πράγματα της Κρήτης. Διαδίδει τις απόψεις του δημοσιογραφικώς δια του κυπριακού τύπου. Χαιρετίζει την υποκατάσταση του Γεωργίου από τον Αλ. Ζαΐμη με άρθρο ενθουσιώδες στην εφημερίδα «Ένωσις» της Λάρνακας. Απόσπασμα συνοψιστικού του άρθρου φιλοξενούν οι Πέτρος Παπαπολυβίου και Γιώργος Καζαμιάς.⁵ Έχει ως εξής:

«Ημείς δε ευχόμεθα όπως εν Κρήτη ο Σφακιανάκης, ο Βενιζέλος, οι Φούμηδες, ο Φωτάκης, οι Σκουλάδες, ο Πωλογιώργης, ο Γιαμαλάκης, ο Βορεάδης, ο Μπακράκης, ο Μπεράκης, ο Μιχελεδάκης, ο Κιοιάρης, ο Κούνδουρος και ο Τσουδερός και οι λοιποί έντιμοι άνδρες πρωταγωνιστήσαντες κατά τας τελευταίας επαναστάσεις μιμηθώσιν την μετριοπά-

3. Ζωή Μητσοτάκη, Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης: Στην Αυγή της Κρητικής Ελευθερίας, 1868-1898 (Αθήνα: Παπαζήσης, 2004), σ. 69.

4. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ', σ. 210 επ.

5. Γιώργος Καζαμιάς – Πέτρος Παπαπολυβίου, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Κύπρος (Αθήνα: Καστανιώτης, 2008), σ. 55.

θειαν του Ανδρέου Ζαΐμη και αδελφικώς συνεργαζόμενοι ενισχύσωσι τον εργονόν του, τον υιόν του υιού του Θρασυβούλου, όπως φέρη εις πέρας το εθνικόν έργον, όπερ τω ανέθηκε με τόσας γλνκείας ελπίδας η μεγάλη Πατρίς. Ας μιμηθώσιν τον Ανδρέα Ζαΐμην και οι Κρήτες και οι Κύπριοι και Σάμιοι και όλοι οι ομογενείς οι αλληλοτροφούμενοι διά πράγματα ασήμαντα πολλάκις και ας αναμνησθώσι το του Σωκράτους εν τοις απομνημονεύμασι Ξενοφώντος: «Άνευ ομονοίας ούτ' αν πόλις ευ πολιτευθείη, ουτ' οίκος καλώς οικηθείη».

Είχε διαπιστώσει, ο Στεφανάκης, ότι οι Κρήτες είναι ευεπίφοροι στο να **κυβερνούν** όχι να **κυβερνώνται**. Επακόλουθο, αυτονόητο, της έξης ήταν η διαρκής εμφύλια διαίρεση. Ό,τι δηλαδή αντιστρατεύετο τον τελικό σκοπό της **«Ενώσεως»**. Και προς αναίρεση του φθοροποιού φαινομένου διατυπώνει τις άνω σκέψεις. Αποτελούν άριστη παραίνεση χάριν του πολυπόθητου τελικού στόχου. Είναι ακόμη χαρακτηριστική και η από 2/4/1907 επιστολή του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον Γεώργιο.⁶ Ο Βενιζέλος ζητά από τον νεαρό οπαδό του να έλθει στην Κρήτη. Υπογραμμίζει: **«η έλευσις σου προ των εκλογών θ' αποβή πολύτιμος ενίσχυσις δια τον συνδυασμόν μας τον νομού Ρεθύμνης»**. Στη συνέχεια του παρέχει λεπτομερείς για τα κομματικά πληροφορίες. Και η επιστολή κλίνει: **«σου στέλνω ταχυδρομικώς φύλλον περιέχον το πολιτικόν μας πρόγραμμα δια τας μέλλονσας εκλογάς»**.⁷

6. Δημοσιεύεται εν παραρτήματι, βλ. σ. 56.

7. Η επιστολή είναι σκιαγραφική του πολυδιάστατου της προσωπικότητας: **«Βενιζέλος»**. Λέγεται πως υπήρξε μέγας πολιτικός. Η διαπίστωση δε σφάλεται. Είναι, όμως, ελλιπής. Βεβαίως υπήρξε μέγας πολιτικός. Όχι, όμως μόνον. Υπήρξε και ικανότατος και παραγωγικότατος δικηγόρος, αλλά και δεινός αρθρογράφος και ιστορικός της αρχαίας Ελλάδος και εύστοχος μεταφραστής του Θουκυδίδη. Υπήρξε και φιλόσοφος της πολιτικής. Διετύπωσε αξιώματα γενικώτερης αξίας. Όπως: **«ότι η είσοδος στον πολιτικό στίβο προϋποθέτει επαγγελματική καταξίωση**. Ταυτόχρονα δε προς όλα τα άνω τα μεγάλα υπήρξε και **δεινός κομματάρχης**, ως δείκνυται εκ της επιστολής.

Στρεψοδικίας δείγμα: Εφετείο Κρήτης, 1904 Ο εφαρμοστέος νόμος προϋπέθετε κρητική ιθαγένεια του παρισταμένου Ελ. Βενιζέλου. Χανιώτης αντίδικός του, την αρνήθηκε (!!!). Το δικαστήριο απέρριψε. Εξήγησε ότι **«είναι γνωστόν τω δικαστηρίω (-) ο Ε. Βενιζέλος διετέλεσε σύμβουλος (Υπουργός) επί της Δικαιοσύνης»**. Άρα, είναι Κρητικός.

- Αυτός υπήρξε ο Βενιζέλος: σ' όλα ικανός, έτοιμος για τα πάντα, μεγάλα και μικρά.

Το καλοκαίρι του 1907 αποχώρησε οριστικώς από την Κύπρο. Με πρωτοβουλία του Βενιζέλου είχε προωθηθεί συνοικέσιο, κατά τα τότε κρατούντα. Αφορούσε την ανιψιά του Μαρία, θυγατέρα της αδελφής του Κατίγκως (Αικατερίνης), συζύγου του Κωστή Κ. Μητσοτάκη. Ο γάμος τελέσθηκε το καλοκαίρι του 1907 στα Χανιά. Η εφημερίς *Ελευθερία* δημοσίευσε την είδηση της ένωσής του «*μετά της σεμνοτάτης και χαριεστάτης δεσποινίδος Μαρίας Κ. Μητσοτάκη*».⁸

8. Γιώργιος Καζαμιάς – Πέτρος Παπαπολυβίου, ό. π., σ. 55, σημ. 34.

Β'

Εν συνεχεία του γάμου εγκαταστάθηκε στα Χανιά. Άρχισε να διδάσκει. Διορίστηκε Καθηγητής στο Ιεροδιδασκαλείο Χανίων. Ο Στεφανάνικς, αντιμετώπισε την παιδεία όχι ως απλούν επαγγελματικό στάδιο, αλλ' ως **αποστολή**. Το βιβλικόν «**δράξασθε παιδείας**»,⁹ υπήρξε πάντα οδηγός του.

Σε συντομότητα χρόνο διαπιστώνει βαριές αδυναμίες του όλου εκπαιδευτικού μηχανισμού. Τίθεται επί το έργον, μάλιστα σ' επίπεδο επιτελικό. Συντάσσει έκθεση. Ο τίτλος είναι εύγλωττος:

«ΜΕΣΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ»

Με αυστηρά διαλεκτική δομή εξηγεί και παρακινεί στη λήψη των αναγκαίων μέτρων. Εκκινεί από το έτος **1878**. Τότε υπό την επιτήδεια δράση του πεθερού του Κ. Κ. Μητσοτάκη είχε υπογραφεί η «**Χάρτα της Χαλέπας**». Το συνταγματικό αυτό κείμενο είναι κυριαρχικής σημασίας στην ενωσιακή πορεία της νήσου με την Ελλάδα. Πλην άλλων δια της «**Χάρτας**» καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα της Κρήτης η **ελληνική**.

- Θεσμοθετείται, άρα, αντιστοίχως, και η ανάγκη εκμάθησής της.¹⁰

Τονίζει το αυτονόητο. Ότι, δηλαδή, οι νόμοι για την υποχρεωτική φοίτηση πρέπει «**να εφαρμόζονται μετά μεγάλης αυστηρότητας**», μόνον έτσι περιστελλεται δραστικά το νοσηρό φαινόμενο της «**αγραμματοσύνης**». Εξή-

9. Δαυίδ, Ψαλμός Β', 2.

10. Γεώργιος Κ. Στεφανάνικς, «Φιλελευθερισμού Πρόμαχοι: Κωστής Κ. Μητσοτάκης και Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», στο Ιωάννης Κ. Φίλανδρος (επιμ.), *Φιλελευθερισμού Πρόμαχοι: Κωστής Κ. Μητσοτάκης και Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος* (Αθήνα: Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου – Λέσχη Φιλελευθέρων, 2020), σ. 13· Ζωή Μητσοτάκη, ό. π., σ. 112.

γεί, ευφυνώς, ότι οι χρηματικές ποινές πρέπει αμέσως να εισπράττονται. Έτσι ώστε κάθε ενδεχόμενος παραβάτης να κυριαρχείται από την απειλή της άμεσης εκταμίευσης.

Συναφώς τονίζει την προληπτική ανάγκη της επιμελούς σύνταξης καταλόγων υποψηφίων μαθητών. Αλλά επί πλέον και ελέγχου των καταλόγων. Για το πειστικώτερο του πράγματος επικαλείται παραδείγματα τρέχοντα ανακριβειών ηθελημένων των καταλόγων αυτών. Τονίζει κάτι ιδιαιτέρως κρίσιμο. Ότι, δηλαδή, πρέπει να καταργηθεί κάθε «**εκπαιδευτικό τέλος**». Είναι ασυνάρτητο να επιδιώκεται μόρφωση των ελληνοπαίδων. Ταυτόχρονα, όμως, η επιθυμητή μόρφωση να συνοδεύεται με **αποτρεπτικό** κόστος (!!!). Κόστος, δηλαδή, σημαντικό για τους πτωχούς αγροτικούς πληθυσμούς, πάντως. Εύστοχα καταγγέλλει το νοσηρό φαινόμενο της «**βιβλιοκαπηλείας**». Ημέτεροι, δηλαδή, οιασδήποτε «**Αρχής**» με σκοπό το άνομο κέρδος καθιέρωναν, ως υποχρεωτικά, βιβλία περιττά (!!!).

Βιβλία τα οποία, βέβαια, οι γονείς των μαθητών είχαν οικονομική δυσκολία ν' αγοράσουν.

Για τη μείωση του αριθμού των εργαζομένων αγραμμάτων, τονίζει την ανάγκη νυκτερινών σχολών. Τονίζει ότι το κόστος λειτουργίας αυτών είναι αντιμετωπίσιμο. Εξηγεί πως φωτισμένοι διδάσκαλοι θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους έναντι χαμηλής αμοιβής ή και δωρεάν. Επικαλείται ως παράδειγμα τις εθνοφελείς υπηρεσίες του συλλόγου «**Παργανσός**», αλλά και τις στα Χανιά και Ηράκλειο λειτουργούσες νυκτερινές σχολές. Ειδικώς, τονίζει την ανάγκη μόρφωσης των **διδασκάλων - ιερών** δια της ίδρυσης «**Ιεροδιδασκαλείων**».

- Η σκόπευση δείχνει και **οξεία πολιτικότητα**. Αυτό διότι, όπως ο Στεφαννάκις εξηγεί και ορθώς: στην **ελληνική οικογένεια** ο **Ιερέυς - διδάσκαλος** εισδύει ευκολώτερα. Εκεί, ήδη, δια νουθεσιών δυνατών να πείσει τους γονείς να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο. Έναντι των **Τούρκων** λέγει ότι οι ιερείς θεωρούνται νομοταγείς, άρα και σεβάσματα πρόσωπα. Συνεπώς οι **ιερείς - διδάσκαλοι** είναι απηλλαγμένοι διοικητικών ενοχλήσεων των συνήθων πολιτών. Επισημαίνει ακόμη ότι «**οι άνανδροι της Βουλγαρίας δολοφόνοι δεν θα τολμώσι να πιέζωσι μετά τόσης ευκολίας τον Έλληνα ιερέα και διδάσκαλον ως τον απλούν πολίτη**».

Εξηγεί ακόμη και ότι οι **Βουλγαρόφωνοι** και **Βλαχόφωνοι** Έλληνες της Μακεδονίας θα προστρέχουν με ευκολία σ' αυτούς. Δεν θα τους θεωρούν – a priori – τουλάχιστον προπαγανδιστές των Αθηνών.

Δίδει αυτή η επισήμανση δείγμα της συγκεκριμένης κατάστασης της

Μακεδονίας. Πολίτες ορθόδοξοι και ελληνόφωνοι δεν είναι, κατ' ανάγκην, και κατά συνείδηση Έλληνες (!!!).¹¹

- Καυτηριάζει ότι «επί αιώνα ήδη ολόκληρον σχεδόν (-) ουδέν μέτρον πρακτικόν (-) αναλαμβάνομεν».

- Προειδοποιεί προφητικά «**νέφη μέλαινα και ορίζων τεθολομένος προαναγγέλουσιν φοβεράν καταιγίδα εν τη πεφιλημένη Μακεδονία**».¹²

- Απ' αρχής, ακόμη, διαπίστωσε την ανυπαρξία βιβλίων Ιστορίας, μάλιστα δε της καθιερωμένης σήμερα βυζαντινής περιόδου. Με αίσθημα καθήκοντος συνέγραψε σύντομο, αλλά πλήρες εγχειρίδιο υπό τον τίτλο «**Βυζαντιακή Ιστορία**».¹³ Το έργο εγκρίθηκε ως διδακτικό εγχειρίδιο.

11. Καταλογίζεται στη μικρασιατική πολιτική του Βενιζέλου κυρίως το εξής: ότι, δηλαδή, στη μικρασιατική ενδοχώρα το ελληνικό στοιχείο δεν ήταν πλειοψηφικό. Φερ' ειπείν ο Κώστας Μ. Σταματόπουλος, 1922: *Πώς φτάσαμε στην Καταστροφή* (Αθήνα: Καπόν, 2020), αποδίδει αυτό κυρίως ως αστοχία. Αν όμως, οι επικριτές, είχαν γνώση της πληθυσμιακής σύνθεσης της Μακεδονίας θα ήταν, ασφαλώς, περισσότερο φειδωλοί στα αρνητικά τους σχόλια. Επί τέλους τη Βυζαντινή αυτοκρατορία προσπαθήσαμε, στο μέτρο του δυνατού, ν' αποκαταστήσουμε. Η Αυτοκρατορία, όμως, ουδέποτε υπήρξε αμιγώς ελληνική.

12. Το σημαντικό άνω κείμενο καταχωρίζεται εν παρατήρηματι, βλ. σ. 64.

13. Όρος «**βυζαντιακή**»: Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος έπεσε στα τείχη της Βασιλεύουσας ως **Αυτοκράτορ των Ρωμαίων**. Ούτε αυτός, ούτε άλλος κάτοικος της Αυτοκρατορίας χρησιμοποίησε τον όρο του «βυζαντινού». Ο **Διοκλητιανός** (284 μ.Χ.) εισήγαγε για τη διοίκηση του τεραστίου ρωμαϊκού κράτους την περίφημη **τετραρχία**. Δηλαδή, ένας Αύγουστος στην Ανατολή και ένας στη Δύση, επικουρούμενοι ο καθ' εις από έναν Κάισαρα.

Κυριάρχησε, τελικά, ο Κωνσταντίνος ο Μέγας. Ίδρυσε την Κωνσταντινούπολη. Εκεί συγκεντρώθηκε, αργότερα, η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. **Ουδέποτε** οι της Ανατολικής Αυτοκρατορίας χρησιμοποίησαν το επίθετο **βυζαντινός**. Αυτό προέκυψε μετά πολλά χρόνια, πολύ μετά την πτώση, ως εξής: Στην αξιολόγηση των κειμένων εξαντλήθηκαν τα αρχαία. Ανέκυψε λοιπόν ζήτημα ονοματοδοσίας των μεσαιωνικών. Ως μεσαιωνικά θεωρούντο ήδη τα δυτικά του καθολικού δόγματος. Αναζητήθηκε όρος και για τα των ορθόδοξων. Τότε επισημάνθηκε ότι η Αυτοκρατορία μας είχε οικοδομηθεί στα ερείπια, όπου είχε, προηγουμένως, κτίσει ο **Βύζας ο Μεγαρεύς**. Εξελικτικά έτσι προέκυψε το **Βυζάντιο**.

- Σήμερα ο όρος έχει επικρατήσει στη Γαλλία, εν μέρει και στη Γερμανία. Όχι όμως στη Μεγάλη Βρετανία.

Συμπέρασμα: και σήμερα η ονοματοδοσία: Βυζαντινός δεν είναι συνολικής αποδοχής. Άρα στα Χανιά του 1912 είναι απολύτως προφανές ότι δεν έχει αποκραυγαλωθεί ο

Εισήχθη στα σχολεία *«αμφοτέρων των φύλων»*. Αυτή, ακριβώς, υπήρξε η φρασεολογία της εποχής. Η έγκριση είναι της 9/8/1912. Υπογράφει ο *«Διοικὼν τὴν Παιδείαν Επίτροπος»* Μ. Ρ. Κούνδουρος.

Προηγουμένως, το εγχειρίδιο τέθηκε υπό την κρίση επιτροπής. Αυτή προεδρεύονταν από τον Επίσκοπο Κυδωνίας και Αποκορώνου Αγαθάγγελο. Η επιτροπή, ομοφώνως, διέγινωσε πως το έργο *«διεγείρει ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παιδῶν γενναία καὶ υψηλά αἰσθήματα φιλοπατρίας καὶ ἠθικῆς»*.

αντίστοιχος όρος. Εύλογα, λοιπόν, ο Γ. Εμμ. Στεφανάνικς ονόμασε τὴν *«Ιστορία»* του *«βυζαντιακή»*.

Γ'

Άρχισε τον Αύγουστο 1914 ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Ίσχυε το Σύνταγμα του 1864/1911. Κατ' άρθρ. 30 αυτού «*ουδεμία πράξις του Βασιλέως ισχύει, ουδ' εκτελείται, αν δεν είναι προσυπογεγραμμένη παρά του αρμοδίου Υπουργού*».

Η διάταξη είναι σαφής. Η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ανήκει στον πρωθυπουργό που ηγείται του υπουργικού συμβουλίου και απολαμβάνει της εμπιστοσύνης της Βουλής. Ανήκει, δηλαδή, στον Βενιζέλο. Παρά την καθαρότητα του ζητήματος ο Κωνσταντίνος επιθυμούσε να ορίζει ο ίδιος την εξωτερική πολιτική εναντίον της γνώμης του πρωθυπουργού του. Ειδικότερα: Ο Βενιζέλος ήθελε ένταξη της χώρας στις δυνάμεις των Αγγλογάλλων, της λεγομένης τότε *Εγκάρδιας Συνεννόησης* ή *Συνεννόησης: Entente Cordiale* ή *Entente*. **Ο Βασιλεύς στην αρχή συμφώνησε. Έπειτα άλλαξε γνώμη.** Θέλησε ουδετερότητα. Εκδήλωσε, πράγματι, ευμενή ουδετερότητα υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων, δηλαδή υπέρ της Γερμανίας.¹⁴

Για το ζήτημα υπάρχει εξήγηση: **Όχι δικαιολογία.** Στην αυτοκρατορική Γερμανία το Σύνταγμα του 1871 (του Otto von Bismarck), όπως παγίως ερμηνεύθηκε, ενείχε διάκριση μεταξύ τρεχούσης και υψηλής πολιτικής. Η πρώτη αναφέρονταν στα συνήθη ζητήματα. Ήταν υπηγμένη στο **Κοινοβούλιο**. Η δεύτερη εκτείνονταν στην εξωτερική πολιτική και τις Ένοπλες Δυνάμεις. Αυτή ήταν υπηγμένη, αποκλειστικά, στον **Ηγεμόνα**. Ασκούνταν από τον ίδιο ή μέσω του Καγκελάριου.¹⁵ Και, πάντως, ήταν εξηρημένη οιοδήποτε

14. Γεώργιος Κ. Στεφανάκης, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το Κράτος της Θεσσαλονίκης ή «το Μεγαλείον της Τόλμης»* (Αθήνα: Ίδρυμα Ιστορίας Ελευθερίου Βενιζέλου – Λέσχη Φιλελευθέρων, 2006), σ. 35 επ.; *Συμφωνία Βενιζέλου – Κωνσταντίνου*, σ. 40 επ.

15. Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη Νεοελληνική Ιστορία, 1800-2010* (Αθήνα: Πόλις, 2012), σ. 213 επ.

κοινοβουλευτικού ελέγχου. Ο Ν. Αλιβιζάτος έχει εκεί καταχωρήσει την εν συνεχεία βασιλική δήλωση:

«υποτάσσομαι προ της λαϊκής θελήσεως, μόνον εφόσον αυτή αποβλέπει εις τα εσωτερικά ζητήματα. Αλλ' όταν πρόκειται περί ζητημάτων εξωτερικών, εν στιγμαίς τόσον κρίσιμοις, κρίνω ότι καθήκον μου είναι να αντιταχθώ κατ' αυτής, διότι τότε είμαι υπεύθυνος ενώπιον του Θεού».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄

Τα άνω, όμως, ισχύοντα στη Γερμανία, ήταν διαμετρικά αντίθετα προς τις ρητές άνω προβλέψεις του δικού μας Συντάγματος.

Ακόμη, μετά τις εκλογές της 31/5/1915 το προεδρείο της νέας Βουλής επισκέφθηκε εθιμοτυπικά τον Άνακτα. Ενώπιον των εκπροσώπων της λαϊκής κυριαρχίας, ο Κωνσταντίνος επανέλαβε το αντισυνταγματικό «τροπάριο» της απολυταρχικής – ελέω Θεού – εξουσίας (Γ. Κ. Στεφανάκης, ό.π., σ. 46).

- Η ένταση της έκθεσής δράσης είχε εγείρει πλέον ζήτημα αντιληπτικής ικανότητας του Κωνσταντίνου. Συνάμα, και ικανότητας του να συλλάβει ποιο είναι το συνταγματικό πλαίσιο της δράσης του.

Μετωπική επήλθε η σύγκρουση. Τα χαράγματα της 13/9/1916. Ο Βενιζέλος εγκατέλειψε την πρωτεύουσα.¹⁶ Εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Εκείθεν επέβαλε την πολιτική της επιλογής του. Τάχθηκε, δηλαδή – εμπολέμως πλέον – με τις νικήτριες δυνάμεις, της *Εγκάρδιας Συνεννόησης*, στις οποίες από Απριλίου 1917 προστέθηκαν και οι Αμερικανοί.

Πριν φθάσει στη Θεσσαλονίκη διήλθε εκ Κρήτης. Προσπάθησε για ύστατη φορά να πείσει τον Κωνσταντίνο ν' αποδεχθεί το κατά το Σύνταγμα πρόπον. Έτσι, εν συνεχεία, με προκήρυξη υπογραφόμενη από **Βενιζέλο και Κουντουριώτη**,¹⁷ της 14/9/1916 καλείται από Χανίων ο Κωνσταντίνος ως εξής: *«θα είμεθα ευτυχείς, αν ο Βασιλεύς αποφασίσει και κατά την ύστατην ακόμη ταύτην στιγμήν να τεθή επί κεφαλής των εθνικών δυνάμεων».*

16. Γεώργιος Κ. Στεφανάκης, ό. π., σ. 42.

17. Ο στρατηγός Δαγκλής είχε απ' αρχής συνταχθεί με τον Βενιζέλο. Σώματι, εν τούτοις, προστέθηκε στην κίνηση με ολιγοήμερη καθυστέρηση, βλ. Γεώργιος Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920* (Αθήνα: Πυρός, 1931), τ. Β', σ. 213 επ.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ
ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Τὸ πρῶτον τὸν πύργον, τὸν ἑξαπύργον καὶ τὸν
κατασκευαστὴν ἑξαπύργου. (1995)

Μία πολυμυθία της εποχής των Αθηνών να εξιστορούσαν τα θαύματα, αναπαράγοντας τις διδασκαλίες τους και κηρύσσοντας στους νεοεισπλέοντες Έλληνες συμφορές, όπως ο σαρκαφάκος στην Ελλάδα της σύγχρονης εποχής την περί ενός Έλληνα να διαπράττει ένα κριμινώδες παράνομο και το ίδιο κριμινώδες.

Τὸ Σίγμα, ἀνακρίβει ἐπὶ ἀναγνώσει καὶ ἐν οὐ-
λοῦμαι, ἐκείθεν τῶν ἀπαρτιῶν προσωνυμῶν· οὐλοῦμαι;
ὅτι τῶν ἐνοχῶν ὁ ἑλλῆς, ἀναπαρτίσθαι οὐ κατὰ
ἐκδοκὴν γίνωμαι τῶν, ἀναγνώσει καὶ ἀναγνώσει τοῦ· ἀνα-
γνωσκόμενος ἔχεται τῶν.

ἵστα δὲ τὰ ἀποκαλύπτοντα τῇ πολιτικῇ τάττει, διὰ
τὰ ἅμα θρηναί σάραρον τὸ ἔθνος.

[illegible]

Ὁ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν γραμμὴν τὴν
πρῶτον ἀρχόντος, ἰσχυροτάτου τῆς
ἀντιπροσώπου τοῦ κράτους, κατὰ τὴν

[illegible]

Μακεδόνες· σκοπέοντες πρόσφους ρυμιοί καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Παλαιάν Ἑλλάδα, ὃ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπάγει διακομματίαν· οὐδὲ Σόφρων εἰς Γερμανίαν. Εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς παύει τῆς Μακεδονίας ἐπιτοχὴ ἡ Βουλγαρικὴ γλῶσσα καὶ αἱ τοὺς ἑλληνικοὺς στρατεύοντας ὑφίσταται

Η Βολογιάς ημερία, η Βολογιάς ημερομηνία βελτίστη
 ελέγξει, επί Αθήναις, Ελευθερίου και Γ. Α. Αβραμίου
 εκδόθηκε, υπό Γερμανικών παρατηρητών, έτι επί σταυρωμένης
 ελαιοπυλινής, Γερμανίας, ενόψει. Έκ της κατω-
 ληφθείσης επί τριών χρόνων ελαιοπυλινής σφραγίδος και
 παρατηρήσεων επί τριών χρόνων αεροπυλινής, προς της
 ανωτέρωθεν Κρίσεως, έτι επί Αθήναις και επί Αι-
 γυπτίας, Αβραμίου, εκδόθηκε. Ο Γερμανός πρόδικτος
 παρατηρητής χαρακτηρίσεν πρόδικτον, επί Αθηνών
 εντός επί τριών χρόνων επί διαρκείας, Αβραμίου. Ο
 Βολογιάς καταλήγει επί Αθήναις, προς της Αθήνας. Ο
 επί Αθηνών παρατηρητής παρατήρησεν επί της σταυρωμένης
 ελαιοπυλινής επί της επί διαρκείας, επί τριών χρόνων
 Αβραμίου, εκδόθηκε, επί Αθήναις, εκδόθηκε, επί Αθήναις,

[illegible]

Ἄλλὰ δὲ σὺν καρπῷ τὴν σπορὴν ταύτην καὶ ἔργη-
σθαι εἶναι οὐκ ἐστὶν ἀποφασίζουσα συμφορὰ. Ὅτι
ἐπεὶ ἔλλεται εἶναι καὶ ἐπιτοχῆς, ἐπ' ἑοῦν ὁρίζεται ἄλλαν
καρπὸν, διδόνον ἑαυτὸν ὅπως εἴη θανάτου ἄλλαν καὶ
αὐτῆς.

Ἀποστόλοις τοῖς, εἰς ἐκείνην δὲ στιγμήν
ἐκ τῆς πόλεως δὲ ἐκπορεύμενος τῇ βασιλευσύνῃ· ἰδοὺ
τὸν τοῦτο· ὅτι ἐν σπασμῷ παρὰ τὴν ἰσχυρὴν ἐν-
δυναμίαν ἐκείνην δὲ ἔργον τοῦτο.

ἡ ἀποστολή τὴν ἐν
 οὐρανῷ ἐπιχαρτήσεως.

μεθ' αὐτοῖς, ἃν ὁ Βασιλεὺς ἠπορροίῃ καὶ
ὑπετέτην ἡζύμη ταύτην στήμην, καὶ τεθῇ ἐπὶ
τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ὅπως ἐν ᾧδεσσιν ὑπο-
ῶται ἐπιδορυχθῇ ἡ ἀρμαγωγὴ τῆς ἐθνικῆς τακτικῆς.
Ἄλλ' ἔφ' ὅσον τοῦτο δὲν ἐπιτηγχάνεται, ἄλλη
ἐπιβίβησις τῆς συστορίας δὲν ὑπελειψθῇ παρὰ ὁ
ἐροῦς ἐναργειακῶς ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ βίου,
πιστεῖται δὲ, ἃν δὲν συμπράξῃαι μετὰ τῶν
οὐμείχων εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναπλάσεως τῆς
τῶ ἐποφονοῦ προέλθῃ ἐκ τοῦ μεγάλου εὐφρο-
νισμοῦ, τὸ Κράτος τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ἑθνικὸν
ὅν βαίνει εἰς τὸν ὄλεθρον.

~~ὅσοι ἐκ τῶν ἰσχυρόντων κατὰ κράτος~~
~~ἐκείνου πολέμου, τὸ ἑξῆς καὶ τὸ ἑθνὸς~~
~~τὸ ἑλληνικὸν βγαίνει εἰς τὸν οὐρανόν.~~

Διὰ τοῦτο, ἀναλαμβάνοντας κατὰ καθήκον αὐτὸ καὶ μετ' ἐνδοκμασίας τὴν ἀναπαύσαν ἐς ἡμεῖς λατρεῖν ἐν-
ταλὴν, κίνομεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ Παλαιόν, ὥ-
στε νὰ σὺνδράμῃ ἡμεῖς ἐς τὸ ἔργον, ὅπως ἀναλα-

έδωκεν. Ἀπὸ τοῦ Κράτους προέβηκε τὸ καθήκον τοῦ ἐπικυβερνήτου εἰς τὸ ἔθνος καὶ ἀπεκρίθη, ὅπως ἀποκρίθη τὸ ἔθνος, ὅπως ἐπαβέβηκε εἰς τὸ Κράτος.

Ἐπικυβερνήτης τὴν ἀνδριανὴν πόλιν; ἔθνος; ἐνδύμας, ἡ ἑστία συνιστάμεται, ὅτι παραπέρα ἀνοχὴ τὸν κατακτετατὸν καὶ κατακτούμενον, διὰ προεκάλειν ἢ ἀπαρροδοῦσα πολιτικῇ, ὅτι ἐπιδόκειται μὴ θύνατον ἔθνος.

Καὶ ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦτον μὴ τὴν πόλιν κατέβηκεν, ὅτι τὸ ἔθνος, καλοῦμεν ἐν ἀποκρίσει τοῦ Κράτους; εἰς ἔθνος ἀντιπροσώπων, ὅτι ἐπικυβερνήτης καὶ πάλιν τὸ ἔθνος ἐκείνο, τὸ ἔθνος εἶνε ἀντιπροσώπων. ὅπως ἀπαρροδοῦν τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἐστίας; ἐπικυβερνήτης ἀπὸ ἐνός; καὶ ἐπικυβερνήτης ἑνός.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΥ

Προσκαλεσθὲν πόλιν; τὴν ἐν τῇ νύκτι ἀρχὴ; καὶ ἀπαρροδοῦσα πόλιν; ὅπως καὶ πόλιν; τὴν πόλιν. Εἰς τὴν ἀπαρροδοῦσα; πόλιν; τὴν πόλιν τὴν πόλιν; τὴν πόλιν; Κί-

βερνήτης καταλαμβάνει ἢ προσωρινὴ Κυβέρνησις, πρὸς τὴν ἐπικυβερνήτην ἢ ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν καθύστερα τῆς ὑπερβολῆς τῶν.

Τὸ ἔθνος; τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1916

Ἡ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ
ΕΛ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ

Χρὶς 11 Σεπτεμβρίου 1916.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Διεδόθησαν Νομάρχας; ἀποκρίθη; τὴν π. Ν.μ. Σχολῶν ἀπὸ τοῦ Θεοδώρου Μυτοπούλου, ἀπικυβερνήτης; ὑπερβολῆς; καὶ Ρεβέρτης τὸν π. ἔθνος. Ζαχαράκης, ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Αλυσσίου ἀπικυβερνήτης; ὑπερβολῆς.

Ἡ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ
ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ

Η προκήρυξη είναι **αποκαλυπτική**. Δείχνει ανάγλυφα τον πολιτικό προσανατολισμό του Βενιζέλου. Ο μεγάλος αυτός άνδρας δεν είναι ούτε βασιλικός, ούτε αντιβασιλικός. Για το πολίτευμα έχει αντίληψη **αριστοτελική**. Δεν τον ενδιαφέρει η μορφή. Τον απασχολεί – μόνο – η αποτελεσματική λειτουργία.

Επικειμένων των Βαλκανικών Πολέμων θέλει κράτος «**γροθιά**». Διό και καλεί τον Κωνσταντίνο, τότε, διάδοχο – απόβλητο από την επανάσταση του 1909. Τον ορίζει, μάλιστα, ηγέτη του στρατού. Και θριαμβεύει.

Ήδη διεξαγομένου του Α' Παγκοσμίου Πολέμου: **καλεί και πάλι**, τον Κωνσταντίνο, Βασιλέα πλέον. Μόνο μετά την τελική άρνησή του, τον παραλείπει. Ασκεί την πολιτική που θεωρεί πρόσφορη για τα εθνικά συμφέροντα. Θριαμβεύει ομοίως. Η Ελλάς νικά. **Ως νικήτρια μετέχει στις επινίκιες διανομές (!!!)**.

- Στην ιστοριογραφία της εποχής, ιδιαιτέρως, χρησιμοποιείται ο όρος: «**Κράτος της Θεσσαλονίκης**», βλ. και Σπυρίδων Μακρεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, τ. 4 (Αθήνα: Πάπυρος, 1968), σ. 90. Εν τούτοις, επιτυχέστερος είναι ο προσφατότερος χαρακτηρισμός του Κωστή Σβολόπουλου.¹⁸ Εκεί, ορθά, ο Σβολόπουλος, εκθέτει ότι «ο Βενιζέλος δε θα διστάσει να ηγηθεί **δ ε ύ τ ε ρ ης** κυβέρνησης **στην ίδια χώρα**». Πράγματι, ο Βενιζέλος τελικά δεν επιδίωξε διαίρεση της Ελλάδας σε δύο κράτη. Έδρασε ως ο **νόμιμος** αρχηγός του ενιαίου ελληνικού κράτους, κατ' ακρίβεια: του «**Βασιλείου της Ελλάδος**».¹⁹

18. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Αναφορές στον Ελευθέριο Βενιζέλο* (Αθήνα: Καστανιώτης, 2014), σ. 69.

19. Πάντως ταλαντεύθηκε. Είναι χαρακτηριστικό ό,τι εκθέτει ο Βεντήρης (*Η Ελλάς του 1910-1920*, Αθήνα, Πυρσός, 1931, τ. Β', σ. 165). Ότι, δηλαδή, με την είσοδο της Ρουμανίας στον πόλεμο υπέρ των Αγγλογάλλων ο Βενιζέλος διακήρυξε: «**είμαι αποφασισμένος να προβάω εις διχασμόν του κράτους**».

Ο Βενιζέλος δεν ήταν μόνο δυναμικός. Ήταν και **πολυμήχανος**. Συνειδητοποίησε ότι («Νέο Κράτος») θα σήμαινε και νέα διαπίστευση πρεσβευτών. Ήδη όμως, άνευ άλλου τινός, είχε δικούς του, τον **Άθω Ρωμάνο** στο Παρίσι και τον **Ιωάννη Γεννάδιο** στο Λονδίνο. Είχε, δηλαδή, και τους δύο κρίσιμους, για την περίστασή.²⁰

Ακόμη, («Νέο Κράτος») θα σήμαινε και de facto κατάργηση της Βασιλείας. Άρα (και) πρόσθετες δυσκολίες διεθνούς αποδοχής. Η Ευρώπη ήταν συντηρητική. Ήταν και, πλην Γαλλίας, μοναρχική.

- Δια του παραλλήλου (δεύτερου) κράτους πετύχαινε ό,τι ζητούσε με ανάληψη του μικρότερου δυνατού κινδύνου.

Επολιτεύετο ως ο νόμιμος εκπρόσωπος της Ελλάδος²¹ υπό τον ακόλουθο θεμελιώδη συλλογισμό: Απ' αρχής, σχεδόν, του πολέμου σημειώθηκε η εκθεσίσα διαφωνία, αναφορικά προς την τηρητέα εξωτερική πολιτική έναντι των εμπολέμων. Για την άρση της διεξήχθησαν οι εκλογές της 31^{ης} Μαΐου 1915. Οι εκλογές απέβησαν υπέρ του Βενιζέλου: μάλιστα **πανηγυρικά**.

- Άρα η **διαφωνία ήρθη υπέρ αυτού. Ο λαός είχε κρίνει (!)**.

Ο Κωνσταντίνος ισχυρίζετο, όπως σημειώθηκε, ότι επί του ζητήματος λογοδοτεί αποκλειστικά προς τον **Θεό**. Υπ' αυτήν τη θεώρηση οδήγησε τα πράγματα σε νέες εκλογές την 6/12/1915.

Αντέλεξε ο Βενιζέλος. Είπε ορθότατα ότι **διαφωνία επί του αυτού ζητήματος είναι αδιανόητη**. Ο λόγος είναι φανερός. Ο Βασιλεύς **δεν κυβερνά**. Κυβερνά ο λαοφιλής πρωθυπουργός. Όταν η διαφωνία υποβληθεί στην ψήφο των εκλογέων: **η εντυμηγορία του λαού ισχύει έναντι πάντων**.

Συμπέρασμα: Το κόμμα των Φιλελευθέρων απέσχε. Απέσχε και η σημαντική πλειοψηφία του εκλογικού σώματος. Στις εκλογές της 31/5/1915 είχαν ψηφίσει **687.000** εκλογείς. Στις επόμενες της 6/12/1915 ψήφισαν μόνον

20. Ο Γιώργος Χ. Χιονίδης, *Οι δραστηριότητες της «προσωρινής κυβέρνησης» του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1916-1917*, όπως σκιαγραφούνται στην επίσημη εφημερίδα της (Θεσσαλονίκη: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος – Πολιτιστικό Κέντρο Β. Ελλάδος, 1994), ανάτυπο, υποστηρίζει πως οι Ρωμάνος και Γεννάδιος έγιναν **κατ' οικονομίαν** δεκτοί ως πρέσβεις της «Προσωρινής Κυβερνήσεως». Το εκτιθέμενο δεν φαίνεται ακριβές. Αμφότεροι υπηρέτουσαν την Ελλάδα στις προεκτεθείσες πρεσβείες. Και συνέχισαν το έργο τους υπηρετώντες τη βενιζελική άποψη, βλ. Σπυρίδων Μαρκεζίνης, ό. π., σ. 182· *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', σ. 109.

21. Χαρακτηριστική η επιστολή του προς Κωνσταντίνο Ραχτιβάν, της 8^{ης} Νοεμβρίου 1916, στο Νικόλαος Πετσάλης-Διομήδης, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων, 1916-1917* (Αθήνα: Φιλιππότης, 1988), σ. 48.

230.000 (Γεώργιος Κ. Στεφαννάκης, ό. π., σ. 52). Ο Βενιζέλος κατήγγειλε τις εκλογές ως άκυρες. Έτσι μετά την έξωση του Κωνσταντίνου την 29 Μαΐου 1917, συνεκάλεσε τη Βουλή, που είχε προκύψει από τις εκλογές της 31 Μαΐου 1915.

Επρόκειτο για νεκράνάσταση διαλελυμένης, προ πολλού, Βουλής. Αποκλήθηκε, λοιπόν, η τελευταία: «*Βουλή των Λαζάρων*».

- Συνεπής προς εαυτόν ο Βενιζέλος την κυβέρνησή του ονόμαζε:

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ».

A fortiori: με το από 5/10/1916 διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης ιδρύθηκαν μόνο δύο υπουργεία: τα των **Εξωτερικών και Στρατιωτικών**. Αυτά κρίθηκαν αναγκαία για την κρατική υπόσταση του σχήματος και την ευχερή συνεννόηση σε διεθνές επίπεδο. Για τη διαχείριση των εσωτερικών ζητημάτων συστάθηκαν **εννέα «Ανώτατοι Διευθύνσεις»**. Οι Επικεφαλής αυτών **δεν** ονομάζονταν υπουργοί. **Ασκούσαν καθήκοντα υπουργών. Δεν έφεραν, όμως, τον τίτλο.**

Έτσι, κρίθηκε πως είναι εμφαντική η συνέχεια του κράτους υπό την διαληφθείσα ιδιόρρυθμη δομή του πολιτεύματος.

- **Οι υπουργοί εξακολουθούν να είναι στην Αθήνα (!).**

Δ'

- Δεν ήταν νοητή οιαδήποτε αμφιβολία. Ο συναγωνιστής του Θερίσου ακολούθησε και στη Β. Ελλάδα, ανιψιός, άλλωστε, ήδη του Αρχηγού. Εκεί ο Βενιζέλος του ανέθεσε έργο δύσκολο, αλλά και σπουδαίο.

Του ανέθεσε την παγίωση του ελληνικού φρονήματος στις νέες χώρες.

Εγκαταστάθηκε στην Κοζάνη, ως Γενικός Επιθεωρητής Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Απέδειξε, στην πράξη, κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ότι είχε ενστερνισθεί την περί αγάπης απaráμιλλη διδασκαλία του Ιησού. Μεριμνούσε ισοτίμως για Έλληνες, μη Έλληνες, Χριστιανούς, Αλλόδοξους και Αλλόθρησκους. Το κέντρο της προσοχής του ήταν ο **Άνθρωπος**, μάλιστα ο νικημένος, συχνά περιφρονημένος ή απειλούμενος και πάντως αδικούμενος.

- Υπήρξαν (και) ανάξιοι Έλληνες, οι αετονύχηδες. Προσπάθησαν, αυτοί, να εκμεταλλευθούν τη νίκη της Ελλάδος. Έτσι, και ν' αρπάξουν περιουσίες αλλογενών συχνά Μουσουλμάνων ή (και) Σλάβων. Αυτοί, οι νικημένοι, εκβιαζόμενοι, έβρισκαν προστασία στον **Γενικό Επιθεωρητή**. Είναι χαρακτηριστικά όσα εκθέτει ο Γιάννης Ν. Γκλαβίνας στο έργο του (**Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην Ελλάδα, 1912-1923**, έκδοση: Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη) [εφ' εξής: **Γ. Γκλαβίνας**]. Εκεί, στη σελίδα 277, ο ίδιος ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος Ιωάννης Ηλιάκης χαρακτηρίζει τους υπαλλήλους των υπηρεσιών της Δυτικής Μακεδονίας, που ήλθαν από Αθήνα ή Θεσσαλονίκη, «**αχρείους**», «**οι οποίοι έπρεπε να μουν όλοι στις φυλακές για κλοπές ή αυθαιρεσίες**» (!!!). Ακόμη ο **Γκλαβίνας**, ό. π., εκθέτει πως ο Έπατος Αρμυστής Θράκης σημείωνε ότι το μεγαλύτερο μέρος της χωροφυλακής δε συμμορφωνόταν με τις αντιλήψεις της κεντρικής εξουσίας για **ισότιμη προς την χριστιανική κοινότητα μεταχείριση του μουσουλμανικού πληθυσμού**.

- Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι είχε ανατεθεί στον Γ. Εμμ. Στεφανάκι καθήκον βαρύ. **Έπρεπε να πετύχει την εδραίωση ισοτιμίας στη διαβίωση του συνόλου των κατοίκων**.

Στήριγμα αποφασιστικό ήταν η αμέριστη συμπαράσταση του Πρωθυπουργού Βενιζέλου. Δρούσε κατά προφορική του εντολή. *Απόλυτη ήταν η εμπιστοσύνη του Πρωθυπουργού στην τιμιότητα και ευθυκρισία του.*

Πειστήριο ακαταμάχητο της διαπροσωπικής αυτής σχέσης είναι η από 24 Ιουλίου 1919 επιστολή *Γ. Εμμ. Στεφανάκι* προς τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ 10 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Αριθ. Πρωτοκ. 825

Λυκ. _____

Εν Θεσσαλονίκη τη 24 Ιουλίου 1919

Προς
Κόμ. Πρόεδρον της Κυβερνήσεως
(Προϊκτισμόν Γραφίων)
Αθήνα

Αντικείμενον

Κύριε Πρόεδρε
Λαμβάνω υπό ληψίν ουπερμένου
τη παρορμητική έισηγή, ητι έχετε δώσει εις
με' να' γράψω της έπισηλώσεως μου εν
ταύ έωληκτισμού της Μακεδονίας να' διαβ.
λάβω ήμιν ανέγγραφον έασημήματάς μου
περ' της αι. Γενικής Συνελεύσεως Διεύθυνσεως η
Διοιογισμής Μακεδονίας εις η' συμμοιούται
έντεταύσεως περί της Τρίτης Μακεδονίας
και έγγραφον ην γράφω περί ίδιαιτέρων
ήντων μέτρων δι' αύτογ.

Εις ουδέν άλλο
δ

Συνημμένα

Γενική Ένοχλευτική
της 10 Έκτασης Περιφέρειας
δ' της Αιτίας Μακεδονίας
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ.

Επιστολή Γ. Στεφανάκι προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο, 24/7/1919

Ασφαλώς: ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον. Η αμεσότητα της επικοινωνίας καθιστούσε τεράστιο το κύρος του Στεφανάκι. Διευκόλυνε την αποτελεσματικότητα της αποστολής του.

Παρίστα έναντι όλων τον **πρωθυπουργικό οφθαλμό.**

- Απαύγασμα λογικής, υπήρξε ο πολιτικός σχεδιασμός του. Εργαλειοποίησε υπέρ της Ελλάδος τη βουλγαρική βαρβαρότητα. Διακήρυξε την ανάγκη σεβασμού της θρησκείας, όπως και των παραδόσεων όλων των αλλοφύλων. Με γνώμονα τις πανανθρώπινες αρχές της **φιλανθρωπίας** και της **δικαιοσύνης** διέγραψε πορεία ενσωμάτωσης των εκεί αλλοδαπών στον ελληνικό κορμό.

Απευθύνει, **κατευθείαν προς τον πρωθυπουργό**, το από 20 Μαρτίου 1918 υπόμνημα. **Είναι καταχωρημένο στο εμπιστευτικό πρωτόκολλο πρωθυπουργού, όπως προκύπτει από την επί του εγγράφου σφραγίδα.**

Υπογραμμίζει εκεί ότι οι εν Μακεδονία Τούρκοι είναι εργατικοτάτοι. Άρα, εν δυνάμει, αποτελούν πλουτοπαραγωγικό παράγοντα. Για την αξιοποίησή τους επισημαίνει το αυτονόητο. Ότι, δηλαδή, ελληνικό καθήκον είναι η διαπαιδαγώγηση συνολικά των υπηκόων του κράτους: **Ελλήνων και Αλλοεθνών.** Και προτείνει εκτύπωση αναγνωστικών βιβλίων στην τουρκική γλώσσα προς διαπαιδαγώγηση των εκεί Τούρκων.

Ο απώτερος σκοπός είναι προφανής. Τούρκοι και Μουσουλμάνοι, γενικότερα, να μην αισθανθούν εθνολογικό αποκλεισμό. Έτι και να εγκληματισθούν ομαλά στη νέα πραγματικότητα μιας **φιλικής**, κατ' ευχήν, ελληνικής κυριαρχίας.

Εξειδικεύει ό,τι φρονεί προσθέτως αναγκαίο για την πραγματοποίηση του στόχου. Έτσι, ν' ανατεθεί η διδαχή των κατακτημένων, αδιακρίτως, σε **λόγιους, Χριστιανούς, αλλά και Μουσουλμάνους: Έλληνες όμως.** Εξειδικεύει και περαιτέρω. Υπενθυμίζει ότι στην Κρήτη ενδημούν Μουσουλμάνοι και ότι ευκαταίον θα ήτο να διορισθούν στη Μακεδονία ως επιθεωρητές των **τουρκοσχολείων.**

Σε συνάφεια προς τις άνω σκέψεις εξηγεί ότι στα Χανιά ή στο Ηράκλειο σκόπιμο είναι να ιδρυθεί υποδιδασκαλείο. Αυτό ώστε, εκεί, να μορφώνονται οι Τουρκοκρητικοί παιδιά. Στη συνέχεια δε αυτοί, κατηρτισμένοι, να στελεχώνουν τα τουρκικά σχολεία της Μακεδονίας.

- Ενσωματώνεται το πρωτότυπο του υπομνήματος: **κειμήλιο οικογενειακό μας, αλλά και ιστορικό έγγραφο των Γενικών Αρχείων του Κράτους.**

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
Ι. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ

NO Mention

1918

Agst.	Hoot.	430
Agst.	Agst.	431

Index

τὸν Κον Παύλον τῆς Κοβερνσεως

Πόρτς Πόρτσορς.

Περίληψις

Ἐπεὶ δὲ τῷ δυνάσῃ τὰ ἑγῆς·

Ὁ παραμεινὺς ἐν Κοκεδονίᾳ τοῦσινδρ· ἡλθοντες
εἶναι ἐργατικώτατος καὶ ἀποελεῖ σπουδαίον πλοῦτα-
παραγωγικὸν παράγοντα, ἔθνικοι δὲ λόγοι ἐπιβάλλουσιν
εἰς ἡμᾶς νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς διαπαιδαγωγότητός
τον. Πρὸς τοῦτο νομίζω, ὅτι ὀρθόν εἶναι

1) κατὰ τοιαῦθαι ἀναγνωστικὰ βιβλία ἐν τῇ Τουρκίᾳ
καὶ γλῶσση διὰ τὰ ἐχθραῖα τῶν τῶ ἔργον αὐτῶ ἀνταπῆ
εἰς λογίους Μουσουλμάνους καὶ Χριστιανούς Ἕλληνας.

2) Ἐν τῇ αὐτῇ ἔχομεν τὸν Μουσουλμάνου πτοχισμὸν τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Αἰδοκαλείου. Οἱ Βουλισταὶ κ. Μακεδόνι καὶ Μακεδ. γνωρίζουσι τοὺς καὶ ζητήσατε πληροπορίαν, διότι νομίζω ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἔδ εἶναι εὐπρόσβολου νὰ διοικισθῶσιν ἐν Ἰακκονίᾳ ἐπιθεωρητῶν τῶν Τροβακινῶν καλαίων. Οἱ τοιοῦτοι ἔδ εἶναι ἄθροισμα καὶ εὐμβουλαὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἔδ ἀποσῶσι πολλὰ ἀπώλειαι εἰς τὸ κράτος.

3) Ἐν γὰρ τοῖς τῆς ΠΡΩΤΗΣ, ἢ ἐν Ἑσπερίῳ νύκτ-
 ῳδεσμεν ἐν ἀπολιταναγκαστῶν ἐν τῷ ὁποῦ νύκτῳ δευ-
 τερευτέρῳ τοῦτον καὶ νύκτῳ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς
 τὴν ἑσπερίαν ἀναγκαστῶν τῆς Πρωτοῦ.

Τὰ τοιαῦτα μέτρα ὡς καὶ ἡ ἔκδοσις ἐν Κοζάνῃ ἔχον
μερίδος ἐν Τουρκικῇ γλώσσῃ ἔχει τὴν ἴδιαν, ὅτι εἶναι

Συνημμένα

2. Repetition -
The question in Paris
is the same as in the
moyens ff

Aex

145

ὡς δὲ ἡμεῖς ἐθνικῶς καὶ παρακαλῶ, ὅπως ἐὰν ἐγκοινητέ τι
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ
τῶν ἀνωτέρω/ευνεργασθεῖτε μετὰ τοῦ κ. Υπομονῆ τῆς
Γαλιτίας διὰ τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν.

Ἐκτετατὸς πρ. νομάρχου καὶ ν. Ἐκπαιδευτικοῦ

Γαλιτίας καὶ

Γενικός Ἐκπαιδευτικὸς τῆς Γ.

καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας

Παρακαλῶ

- Μετά πάροδο ενός και ημίσεως χρόνου, από Θεσσαλονίκης την **20 Ιουλίου 1919** επιχειρεί ενημερωτικό απολογισμό **περιοδειών στις κατοικούμενες από Μουσουλμάνους περιοχές**. Διαπιστώνει διάθεση αυτών (ενν. Μουσουλμάνων) όπως ταχθούν υπέρ των Ελλήνων. Προκρίνουν την ελληνική διοίκηση. Ελεεινολογούν, αντιθέτως, τη **βουλγαρική, ως απάνθρωπη**. Τονιστέο, βέβαια, πως αυτό συμβαίνει, μετά τις περιφανείς εθνικές μας νίκες κατά τα έτη 1912-1913.²²

- Οικτίζει, πάντως, και παρεκτροπές κατωτέρων διοικητικών οργάνων ή (και) χωροφυλάκων.

Θυμίζει πως οι Βούλγαροι είχαν επιδοθεί, σε σφαγές μουσουλμανικών πληθυσμών, όπως και σε βίαιους εκχριστιανισμούς. Αλλά και σ' εκτεταμένες καταστροφές «Τζαμιών» και «Σχολείων», δηλαδή, **μουσουλμανικών μνημείων**. Συμπεραίνει ότι οι τουρκοί πληθυσμοί «είναι ευχαριστημένοι εκ της συντριβής των Βουλγάρων και εκ της επανόδου των Ελληνικών αρχών».

Θεωρεί κατάλληλη την **ψυχολογική στιγμή**, ώστε η Ελλάς να έλθει αρωγός των νικημένων Τούρκων. Συγκεκριμένα δε όπως διατεθούν μικρά, σχετικώς, ποσά για την επιδιόρθωση των «Τζαμιών» και «Σχολείων», ώστε **να εμπεδωθεί η εμπιστοσύνη των κατεκτημένων στην χρηστότητα της ελληνικής διοίκησης**.

Ακολουθεί στο κείμενο σειρά μέτρων ευνομίας και αποφυγής ενοχλήσεων του μουσουλμανικού στοιχείου. Ακόμη παρακινεί στην πρόσληψη ως υπαλλήλων, Μουσουλμάνων ελληνοφώνων. Πληροφορεί ότι τα 4/5 των Μουσουλμάνων διδασκάλων είναι και θρησκευτικοί λειτουργοί. Και σχετικώς καταλήγει ότι, όταν ως μισθοδοτούμενοι «**συνδεθώσι και προς το Δημόσιον ταμείον θα συνδεθώσι και προς το κράτος στενότερον**». Αξιοποιεί, εδώ, μια έμφυτη ανθρώπινη τάση: να υποτάσσεται κανείς σ' αυτόν που τον συντηρεί. Κλίνει και αυτό το κείμενο ως εξής:

«Επαναλαμβάνω τέλος θερμήν παράκλησιν, όπως η Κυβέρνησις έλθη

22. Μετά το 1830, η Ελλάς εξήλθε νικήτρια **μόνο** στους Βαλκανικούς Πολέμους και **στον Α' Παγκόσμιο**. Δηλαδή, στους πολέμους που διεξήχθησαν υπό ηγεσία Βενιζέλου. Όλοι οι υπόλοιποι πόλεμοι απέβησαν εις βάρος μας. Το 1897 οι Τούρκοι θριάμβευσαν. Η μικρασιατική εκστρατεία έληξε καταστροφικά. Το 1940, παρά τα ηρωικά μας κατορθώματα, οι Γερμανοί κατέλαβαν ταχύτατα τη χώρα. Το 1974 οι ελληνικές δυνάμεις απέδειχθησαν ανεπαρκείς να προστατεύσουν την Κύπρο. Η τουρκική θηριωδία επεβλήθη. **Έκτοτε μάλιστα είναι και παγιωμένη.**

*αρωγός υλικώς εις διαφόρους πτωχάς Μουσουλμανικής Κοινότητας
όπως επισκευάσωσι (κτίσματα) τα οποία κατέστρεψαν οι Βούλγα-
ροι. Το τοιούτον όχι μόνον εις τους Τούρκους, αλλά και εις τους
Έλληνας θα κάμη αρίστην εντύπωσιν».*

Παρατίθεται και πάλι αυτουσίως το κείμενο.

Νέο Βελβιούν 20 Ιουλίου 1919

Αρ. Πρωτ. 225 Πρὸς
Ταύτην. Πρ. Διευκύν. Νηπιών,
στ' Αθήναι
Κύριε Πρ. Διευκύν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι κατὰ τὰς
περιοδικὰς ἀντελήψεσιν τὴ ἐξῆς σχετικὰ πρὸς τὸν Κοσσοβλι-
κὸν κληθεσμένον τὸν ἐσωτερικόν.

1) Πάντες σχεδὸν οἱ Κοσσοβλιμένοι ἰδίως κατὰ τοὺς
ἐριθμούς τοῦ ἔθνους μας καὶ τῶν συμμάχων ἡμῶν κατὰ τὸν ἐχ-
θρὸν μας ἀπαγγέλλονται τοὺς φόρους τῆς Σουβανήσεως.

2) Γενικῶς εἰπεῖν μένουσιν εὐχαριστημένοι μὲ τὰς
ἀρχὰς τὰς ἐναντὶον δὲ αὐτῶν παρεκτροπὰς κατωτέρων ὀργάνων ἢ
τῆς χωροφυλακῆς, ἔχουσι συνειδήσει νὰ καταγγέλλωσιν ἀμέσως καὶ
νὰ ζητήσιν τὸ δίκαιόν των.

3) Αἱ ὁδοὶ τῶν Βουλγάρων γενόμεναι σφαγαὶ Κοσσοβλι-
μανικὸν κληθεσμένον κατὰ τὸ 1912 καὶ 1915, οἱ θάψαι ἐχθροιστι-
ανισμοὶ καὶ αἱ πιέσεις αἱ διδασκαρί ἐναντὶον τῶν Κοσσοβλιμένων
κατὰ τὸ ἔτος 1916-1918, ἡ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν αἰσίων δ-
πὸ τοῦ Βουλγαρισμοῦ ἐστῶτος ἔχουσι διαβάσει θυσιάζοντες τὸν ἴσον
κινδύνον κληθεσμένον καὶ εἶναι εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς συντοκίης τῶν
Βουλγάρων καὶ ἐκ τῆς ἐπαλθούσης τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν ὡς λέγουσιν.

4) Νομίζω Κ. Γενικὴ Διοίκησις ὅτι εἶναι πολὺ κατὰλλη-
λος ἡ ψυχολογικὴ ἐστὶν τὸ κράτος ἡμῶν διὰ βαρύνουσα ὀλέγων δε-
κάδων χιλιάδων δραχμῶν πρὸς εἰσπράξεις τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν εγο-
λεύων τῶν ὁδοῦν τὴν ὁδὸν ἢ τὰ κατόματα ἀφῆσαν οἱ Βουλγα-
ροὶ νὰ δέξω τὴν πατρικὴν μδοίμναν εἰς τοὺς κληθεσμοὺς τοὺς τοὺς
καὶ νὰ καταστήσῃ τὸ Κοσσοβλιμανικὸν εἰσπράξιον ἔτι εὐμενέτερον.

Ἐκθεσὴ Γ. Στεφανάκι πρὸς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλο, 20/7/1919

5) Εὰν υποδειχθῇ εἰς τοὺς κατὰ τόπους Νομούςρας καὶ Ὑποδιοικήτας νὰ εὐδυνῶνται τὰ δικαιώματα τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ μὴ διορίζωσιν ἐν χωρίοις ἐν οἷς ἡ κλειστοφροσύνη δὲν εἶναι χριστιανική, χριστιανοὺς παρθερούς ἀλλ' Μουσουλμάνους.

6) Εὰν υποδειχθῇ ἀρμοδίως καὶ αὐτεπρόστατος εἰς τὰ περιοριζόμενα ἀποκρίματα τῆς χωροφυλακῆς νὰ μὴ ἐνοχλεῖ τὸν Μουσουλμανικὸν πληθυσμὸν διὰ παραλόγων ἀξιόσεων καὶ ἀπειτήσεων περὶ παραχωρήσεως δωρεάν ὀνύλων καὶ αὐγῶν ἢ θυγατρῶν πρὸς διανυκτέρευσιν ἐν οἷς χωρίοις εἶναι δυσκόλον τὸ τοιοῦτον, διότι ἀνίσταται δημιουργοῦνται τοιαῦτα κρούματα.

7) Ἐπειδὴ πάντες σχεδὸν οἱ πρόσφυτες ὁμογενεῖς ἐκ Θράκης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐτοιμάζονται νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς πατεῖδας των δὲν ἔχομεν δὲ δυστυχῶς ὁμογενεῖς ἄλλων μερῶν δυναμένων νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰ δημιουργούμενα κενὰ θὰ εἶναι δύσθον νὰ διευκολύνωμεν τὴν ἐκπόσιν τῶν Μουσουλμάνων ἐκείνων τῆς Θράκης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ὅτινες δὲν ἔχουσι διακρίσει καὶ κοσμήματα κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας εἶναι ἐργατικώτατος καὶ θὰ συντελέσῃ πολλὰ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κλοστοκαταγωγικῶν παραγόντων τῆς Μακεδονίας.

8) Κοινὴ ἀπαίτησις τῶν Μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν εἶναι νὰ διδάχθῃ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν τοῖς σχολείοις των, διότι ἤρχισαν κατανοοῦντες τὴν χρησιμότητα ταύτης. Ἑθνικὴ ἀνάγκη νὰ ληφθῇσι μέτρα διὰ τῆς ταχείας μορφώσεως Ἑλληνοφώνων Μουσουλμάνων ἐν Τροϊκείοις υποδιοικήσεσιν τοὺς ὁρίους τοῦ χρησιμοποιοῦμεν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν στοιχείων τῆς Τροϊκικῆς, ὅν τῷ χρόνῳ θὰ εἰς διέφοροι Χοτζάδες νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸ Κορδάνιον. Οἱ διοριστοὶ Μουσουλμάνων Τροϊκοκλήτων διδασκάλων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν ἐκπαίδευσιν, Καταγιννέουσιν καὶ Θλωρίνης τῆς Ἀσιατικῆς Μακεδονίας ἔκαμεν ἀριστήν ἐντύπωσιν εἰς τὸς ἐκεῖ Μουσουλμάνους, ὅδχῃς ἔργον θὰ εἶναι νὰ εὐρωμεν καὶ ἄλλους τοιοῦτους καὶ ἐκ Κρήτης

αὐτὸν προεφύγας.

9) Ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ τυπωθῶσιν ὑπὸ τῆς Κοσμενίας διδακτικὰ τουρκικὰ βιβλία διὰ τοὺς Μουσουλμανοὺς καὶ τῶν Ἑλλήνων χωρὶς ἰσχυρῶν, διότι ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κοσμηθῆσα βιβλίον εἶναι ἀπιβλαβὴς Ἑθνευῶς. Ἐπεὶ τοῦτων ἔχω κάποιον λόγον καὶ ἔχω γράψαι εἰς τὸ Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας.

10) Ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν ἐν τοῖς Μουσουλμανικοῖς χωροῖς, ἐν οἷς διδάσκεται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ ληθοσργῶσι καὶ νουθετοῦναι σχολαί.

11) Καταργουμένης κλῆρον τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀξιοταχθῇ κατὰ κόσμον συμπεριεῖν ὁλικῶς εἰς τὸ Κράτος, διότι ἀπὸ Ἑθνικῆς ἀπόψεως ἡ ὠφέλεια εἶναι μεγίστη νὰ ἀναλάβῃ δαπάνην τῆς ἀπαιδεύσεως τῶν Μουσουλμάνων, αἱ δὲ διάφοροι σχολῆ καὶ κρῆδοι νὰ εἰσπράττωνται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ νὰ κατατίθενται εἰς τὸ Δημόσιον ταμεῖον. Ὅλους οἱ διάφοροι Μουσουλμάνοι διδάσκαλοι, ὧν τὰ 4/5 εἶναι καὶ ἑθνοκεντρικοὶ ληθοσργοί, ὅταν συνθεσῶσι καὶ πρὸς τὸ Δημόσιον ταμεῖον θὰ συνθεσῶσι καὶ πρὸς τὸ Κράτος στερνότερον. Ἐκτὸς τοῦτου τὰ Τουρκικὰ σχολεῖα θὰ τακτοποιηθῶσι, διότι τώρα εἰσρέσκονται ἐν οἴκτῳ καταστρέφει.

12) Ἡ ἐκδοχὴ εἰς τοὺς διαχειριζομένους τὰς Μουσουλμανικὰς περιουσίας ἐξ ὧν συνετηροῦντο ἄλλοτε τὰ σχολεῖα νὰ πληρῶνται τακτικῶς τὸ διδασκτικὸν προσωπικόν, διότι πολλοὶ Τούρκοι διδάσκαλοι παραπονοῦνται ὅτι δὲν πληρῶννται τακτικῶς.

13) Τὸ Κράτος ὅταν θουηθῇ νὰ ἱδρῇ εἰς τὰ μεγάλα Τουρκικὰ κέντρα νηκιογυατῆ καὶ νὰ διορίσῃ νηκιογυατοὺς ἐκ τῶν ἀφύτων εἴτιναι νὰ θύναται νὰ εἰσέρχονται εἰς τὰς Τουρκικὰς οἰκογενεῖς καὶ νὰ πείθωσι τοὺς γονεῖς νὰ ἐπέλθωσι τὰ νήκιογυατῆ εἰς τὸ σχολεῖον.

14) Διὰ τῶν Πρεσβεσιακῶν ἀρχῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ εἰς τοὺς διαφόρους Ἑθνευῶς, πρεσβεσιακοὺς καὶ λοιποὺς κατωτέρους δικαστικοὺς νὰ εἶναι προσεκτικοὶ κατὰ τὰς διαδικασίας Μουσουλμάνων, νὰ ἐκδοχῶσι δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς νὰ μὴ ζητῶ-

ειν ὁμοιόδης παρὰ τῶν Μουσουλμάνων παλατῶν αὐτῶν ἐξωγκωμένους, ἀλλὰ τὰ νόμιμα, διότι πολλὰκις ἀκοῦνται παρὰ πονα διὰ τὸ ρηθέντα κατὰ τὰ ὄργανα .

15) Ἡ ἀληθὴ πρόνοια πρὸς βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῶν ὑγίεινῶν τῶν Μουσουλμάνων ἐπιβελλομένου εἰς αὐτοὺς τοῦ ἀριστοῦ τῶν οἰκιῶν, τοῦ καθαρισμοῦ τῶν διαφόρων μινροελῶν καὶ ῥόδων τῶν διαφόρων χωρίων, ὅτινα εἶναι ἔοττα μολυσμάτων. Ἐν καιρῷ δὲ ἐκιδηρικῶν νύσεων νὰ λαμβάνωνται μέτρα ἰδιαίτερα διὰ τὰ Τσορκικά χωρία, διότι παρατηρεῖται μεγάλη θνησιμότης, ἐπειδὴ οἱ Τσορκοὶ σπανίως προσκαλοῦσιν ἱατροὺς.

16) Διὰ τοὺς Μουσουλμάνους τῆς Ἀνατολ. Μακεδονίας καὶ τοὺς τῶν περιφερειῶν Ξιγρίτης καὶ Κοροῖων τοὺς καθόντας ζημίαις κατὰ τὸν λήξαντα πόλεμον, νὰ ληθῇ πρόνοια καὶ νὰ γίνωσιν εἰς αὐτοὺς δοαὶ εὐκολίαι γίνωνται καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀνατολ. Μακεδονίας.

17) Ἡ ἀληθὴ πρόνοια, ὅπως χορηγηθῶσιν ἀποτριῶντα κτήνη εἰς τοὺς Μουσουλμάνους τῶν ρηθέντων διαμερισμάτων τὰ ὅποια εἰσέλτ-
ταχὸν ὁδὸν ἔλαβον εἰσελτι.

18) Ἡ δοθῶσιν ἀδελφῶν διαταγαὶ εἰς τοὺς χωρικοὺς νὰ μὴ παραβλέπωσι τζαμία ἢ νεκροταφεῖα Μουσουλμάνων, ὅμοιαι δὲ νὰ δοθῶσι καὶ εἰς τὰς διαφόρους πολιτικὰς τε καὶ στρατιωτικὰς ἀρχάς.

19) Μουσουλμάνους γνωρίζοντας τὴν Ἑλληνικὴν νὰ ἀρχίσω-
μεν νὰ χρησιμοποιῶμεν εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας. Ἐν μάλιστα κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν προσφύγων θὰ εἶναι ἐυκολονολλοὺς πτωχοὺς Μουσουλμάνους νὰ χρησιμοποιῶμεν εἰς κλητηρικὰς καὶ ἄλλας ὑπηρετικὰς ὑπηρεσίας.

20) Μερικοὶ ὀνοικιαεταὶ τῶν πόλεων τῆς δεκάτης ἡμέρας ἄλλοτε καὶ ἐπέβρον τοὺς Μουσουλμανικοὺς κληθευμένους. Ταλὸν εἶναι νὰ καταχθῶσιν αὐτοὺς οἱ τοιαύτας πιλοῦς δεκοῦντες.

Ἐκαναλαβάνω τέλος ἐπερὶ τὴν παράκλησιν, ὅπως ἡ Κυβέρ-
νησις ἔλθῃ ἀρωγὴς ὑλικῶς εἰς διαφόρους πτωχοὺς Μουσουλμανικοὺς κο

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ 10 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

20 'Ιουλίου 1919.

Εν Θεσσαλονίκῃ τῇ

Αριθ. Πρωτοκ. _____

Διευ. _____

νόητας ὅπως ἐπισκευάσῃ τὰ τζαμιά τὰ ὁποῖα κα-
τέστρεψαν οἱ Βουλγαροὶ, ἢ διήρκασαν τὰς καμάρες, τὰς
θύρας καὶ ἀπέθεσαν ὀλοκλήρον ἢ μέρος τῆς στέγης.
Ἀντικείμενον
Τὸ τοιοῦτον ὄχι μόνον εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ
εἰς τοὺς Ἕλληνας θὰ κάμῃ ἀολοκτὴν ἐνδοκῶν.

Μετ' ἐξέλιξιν ἡμεῖς
Πρὸς Ἐκτελεστικὴν
Εὐτακτικὴν ὑπευθύνει
μετ' Ἀσκήσεως Ἀσκήσεως
Παραδίδωμι

Συνημμένα

Ε'

Ο Στεφανάνικς, ως φιλοσοφημένος άνθρωπος και ιστορικά εγκρατής, είχε συνειδητοποιήσει το ακόλουθο σημαντικό. Ότι δηλαδή η **Ρωμαϊκή – Βυζαντινή Αυτοκρατορία** ήταν ανέκαθεν: **πολυεθνική – πολυπολιτισμική**.

Ουδέποτε υπήρξε αμιγώς ελληνική. Η ελληνική κοινότητα ανεδείχθη σαφώς, αφ' ορισμένου χρόνου, υπερέχουσα πνευματικώς και καθοδηγητική. **Δεν υπήρξε όμως μοναδική.**

Υπό την άνω σύνθεση της, διατηρήθηκε, μ' όλον τούτο, για περισσότερο από 1.100 χρόνια (!!!).

Ιδρύθηκε, συμβολικά, την 11^η Μαΐου 330 (γενέθλιος ημέρα της Κωνσταντινούπολης). Διήρκεσε, ομοίως, συμβολικά, έως 29^η Μαΐου 1453 (ημέρα πτώσης της Πόλης). Η μακρότατη διαδρομή της υπήρξε αποτέλεσμα συνολικής αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού της Αυτοκρατορίας. Έτσι ώστε κάθε υπήκοος να αισθάνεται χρήσιμος για το σύνολο, παρά την οιαδήποτε φυλετική ή θρησκευτική ιδιαιτερότητά του: **να έχει εκεί την ασφαλή θέση του.**

Όλοι για έναν (κράτος). Ένας (κράτος) για όλους – υπήκοοι.

- Ο Ελληνισμός ήκμασε κατ' εξοχήν ως δύναμη **κοσμοπολιτική**.
- Αυτό είναι ό,τι ο **Στεφανάνικς** προσπάθησε να επιβάλει ως μορφή συμβίωσης στις «**νέες χώρες**». **Αξιοποιούσε, δηλαδή, τη βυζαντινή πείρα.**

- Σήμερα στη Δυτική Θράκη η κατάσταση είναι έκρυθμη. Επισήμως υποστηρίζουμε πως ο θρακικός πληθυσμός αποτελείται από Έλληνες Μουσουλμάνους. Επικαλούμεθα τη Συνθήκη της Λωζάνης (24/7/1923). Πράγματι, εκεί, **αυτό λένε τα γράμματα. Άλλα όμως λένε τα πράγματα.** Οι κάτοικοι, ισχυρίζονται – **συμπαγώς** – εαυτούς Τούρκους – όχι απλώς Μουσουλμάνους (!!!). Για τη διατράνωση της εθνολογικής τους ταυτότητας έχουν επικαλεσθεί την έννομη, σχετικώς, ευρωπαϊκή προστασία.²³

23. Η συμφωνία ανταλλαγής των πληθυσμών υπεγράφη τον Ιανουάριο του 1923.

Η αβελτηρία του ελληνικού κράτους υπήρξε παροιμιώδης έναντι του «θρακικού ζητήματος». Δεν ακολουθήθηκε πρόγραμμα ένταξης του θρακικού πληθυσμού στον κοινωνικό βίο των Ελλήνων. Δεν αξιοποιήθηκαν ποτέ οι προσφυγικές ελεύσεις στην Ελλάδα. Δεν αξιοποιήθηκε, κυρίως, το προσφυγικό κύμα του 1922. Αυτό, μάλιστα, αντιθέτως προς ό,τι εθνοφελώς έγινε στη Μακεδονία.

Κυοφορείται, ήδη, στη Θράκη εκδήλωση αυτοδιάθεσης.

Ό,τι, λοιπόν, σήμερα συμβαίνει στη Θράκη είναι εν προκειμένω διδακτικό κατά τούτο: Αν είχε εφαρμοσθεί μάλιστα μετά τον Ιούλιο του 1923, πολιτικός σχεδιασμός ανάλογος προς τον του **Στεφανάκι**, η εξέλιξη στον τόπο, θα ήταν, ασφαλώς, ομαλότερη.

- Επί τέλους: **Μακεδονία και Θράκη γεννήματα ήσαν κοινά του Βυζαντίου**. Συνεπώς ό,τι συνέβη με την πρώτη θα μπορούσε να έχει ισχύσει και για την δεύτερη.

- Συχνά στην Ιστορία, το «στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα» αποτελεί πικρή παρηγοριά. Μαρτυρείται αυτό και στον Εθνικό μας Ύμνο. Εκεί, στην υπ. αριθμ. 5 στροφή διακηρύσσει ο Διονύσιος Σολωμός: **«Δυστυχής! Παρηγορία μόνη σου έμενε να λες περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαις»**.

Η εξέλιξη της Ιστορίας ουδέποτε είναι γραμμική. Την Ιστορία συνθέτουν διαρκείς ανακατατάξεις. Ό,τι, δηλαδή, εν γένει συμβαίνει με όλα τ' ανθρώπινα.

Το καρδιογράφημα γίνεται ευθύγραμμο, – μόνον – όταν έχει λήξει η ζωή.

Αποτέλεσε ενιαία ρύθμιση προς τη **«Συνθήκη της Λωζάνης»**, που υπεγράφη την 24/7/1923.

Η περί ανταλλαγής συμφωνία ενέχει πρόδηλη αντίφαση. **Αντιλλάγησαν:** Τουρκικής υπηκοότητας Ορθόδοξοι Χριστιανοί με ελληνικής υπηκοότητας Μουσουλμάνους. Εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής (και) οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. Εξαιρέση, όμως, σημαίνει αποχωρισμό τμήματος της ομάδας. Εδώ ομάδα αναγνωρισμένη ήταν το τουρκικό φρόνημα των εν Ελλάδι Μουσουλμάνων. Έτσι η παρά της ομάδας εξαίρεση των κατοίκων της Δ. Θράκης σημαίνει – αυτομάτως – αναγνώριση και του τουρκικού τους φρονήματος.

Συμπέρασμα: ταυτόχρονα έχουμε συμβατικά αναγνωρίσει ότι οι Μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης είναι Έλληνες, αλλά και ότι είναι φορείς τουρκικού φρονήματος (!!!).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σε σύντομη, κατά το δυνατόν ακριβή, επισκόπηση, άνω, ιστορούνται τα σημαντικότερα έργα ενός ανθρώπου, ηθικά ευαίσθητου, ο οποίος απ' όπου βρέθηκε, σε πόλεμο και σε ειρήνη, *έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία του Ελληνισμού.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τα τεκμήρια της έκδοσης προέρχονται από:

- Γενικά Αρχεία του Κράτους*
- Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου / Λέσχη Φιλελευθέρων
- Αρχειακή Συλλογή Γεώργιου Κ. Στεφαννάκη

* Ο συγγραφέας εκφράζει τις ευχαριστίες του στην Κ.Υ των Γ.Α.Κ. για την άδεια χρήσης του αρχειακού υλικού.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀριθ. 248 (1904)

Εισηγητὴς ὁ ἐφέτης κ. Β. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

**Δίκη μεταξὺ ἡμεδαποῦ καὶ ἀλλοδαποῦ. -
διεωμηνεύς. - μεταξὺ ἀλλοδαπῶν. - ἀναρ-
μοδιότης. - προσωπικαὶ ἢ πραγματικαὶ δι-
και. - δίκαι ἀφορᾶσαι ἀκίνητα. - ἀνακοπὴ
κατὰ ἐκτελέσεως καὶ δίκαι ἐκ μισθώσεως -
καρρακτῆρ. - ὑπηκοότης κρητικὴ - γνωστὸν
τῷ δικαστηρίῳ**

Ἐπειδὴ ὁ ἕτερος λόγος τῆς ἐφέσεως, ὅτι ἡ πρω-
τόδικος διαδικασία εἶνε ἄκυρος, ὥς μὴ παραστα-
θέντος κατὰ τὴν συγχρότησιν τοῦ δικαστηρίου τοῦ
διερμηνέως τοῦ Ἰταλικοῦ Προξενείου, ἅτε ὄντος
τοῦ ἐκκαλοῦντος ὑπηκόου Ἰταλοῦ, δὲν εἶνε βάσι-
μος, καθόσον παράστασις διερμηνέως ἀπαιτεῖται,
ὅταν ὁ εἰς τῶν διαδίκων εἶνε ἡμεδαπός, ὁ δ' ἕτερος
ἀλλοδαπός, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνομολο-
γεῖται ὅτι καὶ ὁ ἐκκαλῶν καὶ οἱ ἐφεσίβλητοι δὲν
ἀπήλαυνον τῆς ὀθωμανικῆς ὑπηκοότητος, ἀλλ' ἦσαν
ἀμφότεροι ξένοι ὑπήκοοι ὁ μὲν Ἰταλός, οἱ δὲ
Ἕλληνες. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ζήτημα κακῆς
συνθέσεως τοῦ δικαστηρίου, λόγῳ ἐλλείψεως δι-

Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος,

Νομολογία Εφετείου Κρήτης, αρ. 248/1904

Θέμης, τ. ΙΣΤ' (1905-1906), σσ. 573-575

ερμηνείας, δὲν δύναται νὰ προκύψῃ, ἀλλὰ μόνον ζήτημα ἀναρμοδιότητος τῶν ἐγγυωρίων δικαστηρίων νὰ δικάσωσιν ἀλλοδαποὺς, ἐὰν πρόκειται περὶ ἐνοχλικῶν σχέσεων, οὐδὲ τοιοῦτο δὲ ἐὰν πρόκειται περὶ ἀκινήτων (βλ. ἄρθρον 52 τῆς Συνθήκης τοῦ 1740 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Τουρκίας, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς ὁμοίας μετὰ τῶν κλειστῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὑπὸ τὸν γνωστὸν τίτλον *Capitulations*, Πραγματεῖαν Salem ἐν τῇ *journal du droit international privé* 1891 σελ. 393, 795 καὶ 1729 ὑπὸ τὸν τίτλον *Les étrangers devant les tribunaux consulaires et nationaux en Turquie*, Ἀντωνοπούλου περὶ ἑτεροδικίας σελ. 30 καὶ 31).

Ἐπειδὴ, κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ ἀπὸ 13 Σεπτεμβρίου 1284—13 Μαΐου 1868 Νόμου, τοῦ γορηγοῦντος εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἀκινήτων ἐν Τουρκίᾳ, ἐὰν ξένος τις ᾔθελεν εἶχε ἀγωγὴν τινα διὰ μίαν ἄλλην ὑπόθεσιν (ἐκτὸς κτηματικῆς) κατὰ ἐξέρον ξένου ἰδιοκτῆτου ἀκινήτων κτημάτων καὶ ᾔθελεν κερδίσῃ τὴν δίκην τοῦ δι' ἀποφάσεως τοῦ προέξοντος καὶ τότε κάλιν θέλει ἀπευθύνεσθαι εἰς τὴν Ἰ.Φ. Κυβέρνησιν καὶ τὰ δικαστήρια αὐτῆς καὶ ἀφοῦ πρῶτον ἀποδείξῃ ὑπὸ τῶν δόμων, ἀρχῶν καὶ δικαστηρίων, ὅτι τὰ κτήματα, ὧν ἐξαιτεῖται τὴν πώλησιν ὁ ἔξω λαμβάνειν εἶνε ἐκ τῆς τάξεως ἐκείνων, ὧν ἡ πώλησις ἐπιτρέπεται, τότε ἐκτελεῖται αὐτῇ, ἐν προκειμένῳ δὲ, οἱ ἐπιτάσσοντες διὰ τῆς ἀνακαπομένης ἐπιταγῆς τῶν ἐδήλωσαν ὅτι κατέσχον καὶ θὰ ἐκποιήσωσιν ἀκίνητα κτήματα τοῦ ὀφειλέτου τῶν ἀλλοδαποῦ κείμενα ἐν Κρήτῃ. Ἀρα νομίμως ἀνηνθύνθησαν πρὸς τὸν πρόεδρον ἐγγυωρίου δικαστηρίου καὶ ἐγκύρως περιήχθη ὁ τύπος τῆς ἐκτελέσεως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὁθωμανοῦ Ἀβτοκράτορος καὶ παρηγγέλλῃ ἐγγύριος δικαστικὸς κλητὴρ διὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐπιταγῆς, ἐπεχούσης ταῖς ἐκθέσεως κατασχέσεως, ἀπορριπτῆς δὲ ὡς μὴ βάσιμος ὁ λόγος ἐφέσεως, ὅτι ἔδει ὁ τύπος τῆς ἐκτελέσεως νὰ γίνῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ ἐπιταγὴ νὰ κοινοποιηθῇ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰταλοῦ προέξοντος, ἀφοῦ, ὡς εἴρηται, κατὰ τὸ ἄρθρον 357 τῆς Πολ. Δικονομίας, ἡ ἐπιταγὴ ἐπέχει θέσιν κατασχέσεως καὶ δὲν ἐγένετο ἀπλῶς πρὸς ὄχλησιν τοῦ ὀφειλέτου.

Ἐπειδὴ, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιδίκου ἀνακοπῆς (28 Ἰανουαρίου 1895), γενομένης κατ' ἐπιταγῆς τῶν καθ' ὧν ἡ ἀνακοπὴ, δι' ἧς ἡπειλήθη ἡ διὰ κατασχέσεως ἀκινήτου ἐκποίησης ἀκινήτου περιουσίας (ἥτις ἐπιταγὴ, κατὰ τὴν Δικονομίαν ἄρθρον 357, ἐπέχει τόπον κατασχέσεως), ὁ ἀνακόπων προέβαλε κατὰ τῆς ἐπιταγῆς τὸ ἄκυρον καὶ εἰκονικὸν τῆς ἐκχωρηθείσης πρὸς τοὺς ἐπιτάσσοντας ἀπαιτήσεως, τὸ ἐξωφλημένον ταύτης διὰ τῆς πληρωμῆς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς λόγῳ συμβιβασμοῦ κλπ., προέβαλε δὲ καὶ τὴν ἀναρμοδιότητα τῶν ἐγγυωρίων δικαστηρίων πρὸς ἐπίλυσιν τῶν ζητημάτων τούτων, καθ' ὃ ἀναγομένον οὐχὶ εἰς τ' ἀκίνητα, ἀλλ' εἰς ἐνοχλικὴν σχέσιν.

Ἐπειδὴ οἱ ἐπιτάσσοντες, ἰσχυρίζονται ὅτι πρόκειται περὶ διαφορᾶς ἀναγομένης εἰς ἀκίνητα, στηρίζοντες κυρίως εἰς τὸν λόγον ὅτι διὰ τῆς ἐπιταγῆς, ἐξομολογμένης κατασχέσεως καὶ σκοπούσης τὴν

ἐκποίησην ἀκινήτων, πληροῦνται οἱ ὅροι τοῦ ἐδαφ. γ' τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ εἰρημένου Νόμου 1868, ὀρίζοντος ὅτι πᾶσα ἀγωγὴ ἀφορῶσα ἀκίνητα κτήματα ὑπάγεται εἰς τὰ ἐγγύρια δικαστήρια, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν αὕτη εἴναι προσωπικὴ ἢ πραγματικὴ, ἐπικαλοῦνται δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἐγκύκλιον τοῦ Ἰ.Φ. πουργείου τῆς Δικαιοσύνης τῆς Ὁθωμανικῆς Ἀβτοκρατορίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀλλοδαπὸς ἰδιοκτῆτης ἀκινήτων, ἐνάγων διὰ τὴν πληρωμὴν ἐνοικίου ἐξ ἐνοικιάσεως ἀκινήτου ἐν Τουρκίᾳ κειμένου, δι-
κάζεται ἐνώπιον τῶν ἐγγυωρίων δικαστηρίων ἀνευ συμπράξεως διερμηνείας τῆς ἰδίας αὐτοῦ κυβερνήσεως.

Ἐπειδὴ ἀληθῶς τοιαύτη σύγκρουσις ἐρμηνείας ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ γ' ἐδαφίου τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ εἰρημένου νόμου μεταξὺ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ξένων κυβερνήσεων καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν ἀφ' ἑτέρου, ὁρίσεται ἀπὸ πολλοῦ καὶ εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐκ τῆς μισθώσεως ἀγωγῆς, ὁφειλουμένης εἰς τὴν διαφορὸν σύνταξιν τοῦ κειμένου, καθ' ὅσον τὸ μὲν τουρκικὸν κείμενον, μὴ ποιουμένης τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας διακρίσιν μεταξὺ πραγματικῶν καὶ προσωπικῶν ἀγωγῶν, ὅφ' ἣν ἔννοιαν παραδέχονται αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι, ἀναφέρει ὅτι ὑπάγεται εἰς τὰ ἐγγύρια δικαστήρια πᾶσα ἀγωγὴ ἀφορῶσα ἀκίνητα κτήματα (βλ. Ὁθωμ. Κ.Ὡ. Μεταφρ. Δ. Νικολαΐδου τόμ. Β' σελ. 1562). Τὸνναντίον δ' ἐν ταῖς συνθήκαις τῶν ἄλλων κρατῶν, τῶν προσχωρησάντων ἢ ἀποδεσμεύοντων τὴν παροχὴν τοῦ δικαιοῦς ἰδιοκτησίας ὡς πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς, ἡ σχετικὴ περιεκτικὴ μεταφράζεται διὰ τῆς ἀναλόγου ἐκφράσεως ὅτι εἰναι αρμόδια τὰ ἐγγύρια δικαστήρια *pour toutes les questions relatives à la propriété foncière et pour toute action réelle κλπ.*, ὑποστηρίζουσι δὲ αἱ τουρκικαὶ διοικητικαὶ καὶ δικαστικαὶ ἀρχαί, ὅτι ἡ περὶ πληρωμῆς ἐνοικίου ἀγωγὴ ἐγχευομένη ἐκ μέρους ἀλλοδαποῦ ἰδιοκτῆτου ἀκινήτων ἐν Τουρκίᾳ, ὑπάγεται εἰς τὰ ἐγγύρια δικαστήρια, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὅσας ἀλλοδαποὺς ἐξαιτεῖται τὴν πληρωμὴν μισθώματος ἢ ἐνοικίου, ἐνεργεῖ ἐν τῇ ἰδιότητι ἰδιοκτῆτου ἀκινήτων καὶ δι' ἐξασκεῖ δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν, ἥτοι τὸ μισθώμα ἀφορᾷ τὴν κάρπωσιν ἀκινήτων, ἣν ἀξίωσιν δὲν θὰ εἴχῃ ὁ ἀλλοδαπὸς ἐὰν δὲν ᾔτο ἰδιοκτῆτης ἀκινήτων ἐν Τουρκίᾳ, ὅτι τοῦναντίον ὁσάκις ὁ ἀλλοδαπὸς δὲν ἐνάγει ἀλλ' ἐνάγεται παρ' ἡμεδαποῦ διὰ πληρωμὴν μισθώματος ἀκινήτου δὲν πρόκειται περὶ ἀγωγῆς ἀφορώσης ἀκίνητα· ἐπομένως δὲον νὰ συμπαρίσταται ἐν τῇ συγκροτήσει δικαστηρίου καὶ διερμηνείας διὰ τὸν ἀλλοδαπὸν τὰ περὶ τούτου ἐκτίθενται ἐν ἐκτάσει ἐν τῇ *journal du droit international privé* τόμ. 20 ἔτ. 1893 ἐν Πραγματεῖᾳ Κ. Salem ὑπὸ τὸν τίτλον *de la compétence des tribunaux ottomans à l'égard des étrangers*.

Ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ κειμένου καὶ ἀφ' ἧς αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀντιλαμβάνονται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄρθρ. 2 ἐδ. γ' ἡ θεωρία τῶν ἐπιτάσσοντων, ὅτι προκειμένου περὶ κατασχέσεως ἀκινήτων, τὰ προκύψαντα ζητήματα τῆς ὑπάρξεως χρέους δι' ὃ ἡ κατάσχεσις, δέον νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐγγυωρίων δικαστηρίων καὶ

δτι κατά τὴν ἐξέτασιν τούτων ἐξαφανίζονται τὰ ἐκ τῆς ἑτεροδοκίας δικαιώματα τῶν ἀλλοδαπῶν, δὲν εἶναι βέβαιος, διότι τὸ ζήτημα τῆς εἰκονικότητος τῆς ἐγχωρήσεως, τὸ ὑπαρκτὸν ἢ ἀπεσβεσμένον τῆς ἀπαιτήσεως, δι' ἣν ἢ κατὰσχέσις τοῦ ἀκινήτου, δὲν συνδέονται παντάπασί με τὸ ἀκίνητον, οὐδὲ προέκυψαν ἐκ τῶν λόγων δι' ἡγένετο κατὰσχέσις αὐτῶν, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ προκύψωσιν ἐξ ἰσού καὶ ἂν ἐγένετο κατὰσχέσις κινήτων, παρουσιάζοι μάλιστα ὁμοία περίπτωσις καὶ μᾶλλον δικαιολογούσα τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἐγγυρίων δικαστηρίων, ἥτοι ἡ ἐκποίησης ἐνυπόθηκου κτήματος ἐν τουρκίᾳ κειμένου καὶ ἀνήκοντος εἰς ἀλλοδαπὸν καὶ προέκυψαν ποικίλα ζητήματα, ἀλλὰ μὲν ἀφορῶντα τὴν ὑπαρξίν τοῦ χρέους, ἀλλὰ δὲ τὴν ὑπαρξίν τῆς ὑποθήκης, τὴν προτεραιότητα ταύτης, τὴν πώλησιν τοῦ ἀκινήτου, προνόμια ἐπὶ τούτου κατὰ τὴν κρατήσαν δὲ γνώμην ὅσα ἐν τῇ δίκῃ μεταξὺ τῶν διαδίκων προκύψῃ ζήτημα ἀφορῶν τὴν ὑπαρξίν τοῦ χρέους, τὴν πληρωμὴν τούτου ἐν ὅλῃ ἢ ἐν μέρει, τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν θίγῃ παντελῶς τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ πρέπει ἡ λύσις του νὰ παραπεμπθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων δικαστηρίων ἐνυπόκτου τοῦ προξενικοῦ δικαστηρίου τοῦ ἐνταγομένου (ἴδε αὐτοὶ πραγματεῖαν Salem σελ. 64) ἀλλ' οὐ μόνον οἱ συγγραφεῖς παραδέχονται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νομολογία τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων (ἀπόφ. τοῦ δικαστηρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως 5 'Ιανουαρίου 1888 εἰσηγούμενου νομομαθοῦς Chahar 'E. φένδη μέλους ἡδὲ τοῦ ἀκυρωτικοῦ τῆς τουρκίας) ἐπρόκειτο ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ περὶ πληρωμῆς ὑποθηκῶν χρέους καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἐγγυρίων δικαστηρίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ ὑποθήκη ἐμμέσως θίγῃ ζήτημα ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον ἀπέρριψε τὴν ἐνστάσιν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ ἐπίδικον ζήτημα ἦτο αἰτήσις περὶ πληρωμῆς χρηματικοῦ ποσού, ἥτοι πράγματος οὐσιωδῶς κινήτου, καὶ εἰν ὠφέλιμο ἢ οὐ τοῦτο, ζήτημα οὐδὲν σχετιζόμενον μετὰ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἐνυπόθηκου.

Ἐπειδὴ, κατὰ τὰ εἰρημένα, τῆς δίκης ὑφισταμένης συνεκείρ' ἀνακοπῆς κατὰ τῆς ἐπιταγῆς καὶ ἀφορώσης τὴν ὑπαρξίν ἢ μὴ τοῦ ζητουμένου χρέους ἀσχετῶς πρὸς τὸ ἐκποιηθὲν ἀκίνητον τὰ δικαιώματα τῆς ἑτεροδοκίας ὑφίσταντο πλήρη καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀναρμοδίως ἐπαλήθθησαν τῆς ἐκδικάσεως τὰ ἐγχώρια δικαστήρια καὶ δέον γιγνομένης δεκτικῆς τῆς ἐφέσεως ὡς πρὸς τοῦτο νὰ ἐξαφανισθῶσιν ὡς ἀκυροὶ αἱ ἐκκαλούμεναι ἀποφάσεις· ἀλλὰ σήμερον ἀμφοτέρωι οἱ ἐφεσιδλητοὶ τυγχάνουσι πολλῆς κρήτης καὶ ἀμφισβητεῖ μὲν τοῦτο ὁ ἐκκαλῶν, εἶναι ὅμως γνωστὸν τῷ δικαστηρίῳ, καθ' ὅσον ὁ μὲν B. B*** διετέλεσε σύμβουλος ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἦδη πρὸ τριετίας διατελεῖ δικηγόρος, ὁ δὲ Σ. M*** πρῶτον Ἐφέτης καὶ νῦν συμβουλευαίνομαι κατὰ δι' τὰ ἄρθρα 240 καὶ 244 τῆς Πολ. Δικονομίας τὸ δικαστήριον δὲν ὑποχρεοῦται νὰ διατάξῃ ἀποδείξεις περὶ ὧν γινώσκει ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐκκαλέσει ζήτη πεπραγμένων ἢ καὶ ἀλλοθεν ἐὰν τὸ γινώσκόμενον μὴ ἀποτελῇ ἀλήθειαν ὡς πρὸς ὑφιστάμενους μόνον ἀνθρώπους· ἐπομένως ἡδὲ τυγ-

χάνει ἀρμόδιον τὸ ἐγχώριον δικαστήριον ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς προκειμένης διαφορᾷ ὑφισταμένης μεταξὺ πολιτῶν κρητῶν καὶ ἀλλοδαποῦ καὶ μόνον ἡ παράστασις τοῦ διερμηνέως εἶναι ἀπαιρούμενη.

φιν εστιν εν Κίανον δε' τζ
Ζελόνος, εγεί να' περνας εν
βό περφο. τωι ποχέρ κήιον
οτε να' υπήλθης δε' να' εν-
πιασεως εν κηρονόλκων
από' τζ ι' κήιον τωγα
κωλον.

Τι' εν Πεδίον βαίνων
αγρί' αγριος. Τι' Πελιδά
δινέδρων. ο' ελυσκας δα-
λιδόν εταχόν πεε' τωι αβλ-
αγιστανον, ο' ελυσκας τω
δ' Β. κρην δε' ερερεφδζ
εζ τωι ανελκωσαν πεε.

Α' δι' ασεως εντα τωι δα-
λιδόν, ερερεφαν ε' ες τωι
πορεστ' φησαν, πεε' τωι κρην
ήρην ε' ασεως το' εγ-
πορεστ' τωι δινέδρων, περ-
φεε' εσών ανελκωλκ
εζα', δινέφον' ατάν' ε' φων
να' πεε' ερερεφδζ ^{αρερεφδζ}
εε' ε' τζ ανελκωλκ
λκων.

Κε' τωι δινέφον' τζ' ε'
Πεδίον ελυσκων δα-
μον, πεε' ερερεφδζ
περ' ελυσκων ανελκωλκ

uchi' 1300 ipigay - lai' ngula.
 par' shantay poron 300 ipigay -
 gela' geyfela' ot' dui' di' paco
 ipigayen' wopowotayon lai'
 200 ipigay, entedepewon ot'
 wawfipigayon lai' Egi. Par'
 iawon ot' lai' D. Byfowon,
 4 D. Kowfowon. E' kowfowon
 par' di' o' Kowfowon - en' kow-
 fowon, dhyon ot' dhyon en' pule-
 ot' ot' lai' wawfowon lai'
 wawfowon ot' wawfowon en' dhyon ot'
 wawfowon ot' wawfowon. L'pawon
 wawfowon ot' wawfowon.

2/ wawfowon ot' di' wawfowon
 en' wawfowon en' wawfowon par'
 par' en' dhyon lai' wawfowon
 lai' wawfowon lai' wawfowon
 en' wawfowon ot' wawfowon
 wawfowon ot' wawfowon. Par'
 en' ot' wawfowon. Kowfowon
 dhyon wawfowon lai' wawfowon
 wawfowon. - Dhyon ot' wawfowon
 wawfowon ot' wawfowon
 wawfowon en' wawfowon. En' lai'
 wawfowon par' en' wawfowon
 wawfowon ot' wawfowon. Wawfowon
 wawfowon ot' wawfowon.

[illegible]

ο) αὐτὸς δὲ ἀνὴρ τῶν ἀγαθῶν
ἐπιδοῦναι καὶ εὐαίετος.

Τὸν δὲ καὶ λαοφρονεῖν οὐδὲ
κεῖνος φέρει τὰς ἐδουλεύσας
πράξεις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ
ἐπαίρειν αὐτὰς καὶ μεγαλύνει
ἀγαθῶς.

Τὸ ἀνὴρ καὶ ἀγαθὸς

Γεωργίου

Φίλτατε Γεώργιε,

Όπως είχα ειπεί εις την Μαρίαν να σου γράψω εις απάντησιν σχετικής ερωτήσεως σου η έλευσις σου προ των εκλογών θα αποβή πολύτιμος ενίσχυσις δια τον συνδυασμόν μας του νομού Ρεθύμνης. Νομίζω δε προτιμότερον να μας έλθεις κατά το Πάσχα, αφού εν τοιαύτη περιπτώσει θα ήσαι υποχρεωμένος να επιστρέψεις πάλιν εις Κύπρον δια τας εξετάσεις, αλλά να μείνης αυτού μέχρι των αρχών Μαΐου ότε να κατέλθης δια να ευρίσκησαι εις Μυλοπόταμον προς της 15 Μαΐου τουλάχιστον.

Τα έν Ρεθύμνη βαίνουνσι πολύ καλώς. Τα Λειβάδια διηρέθησαν, ο δήμαρχος λειβαδιών ετάχθη με την αντιπολίτευσιν, ο αδελφός του δε Β. Μαρχής θα περιληφθεί εις τον συνδυασμόν μας. Η διάσπασις αυτή των λειβαδιών επιτρέπουσι και εις τους λοιπούς ψήφους μας του δήμου Γαράζου ν' ασκήσουν το εκλογικόν των δικαίωμα, γνωρίζεις πόσην σπουδαιότητα έχει, δυναμένην αυτή και μόνη να μας διασφαλίση ισοψηφίαν εις την επαρχίαν Μυλοποτάμου.

Κατά την διάρκειαν της εν Ρεθύμνης τετραήμερου διαμονής μου προσήλθε και μοι edήλωσε πολιτικήν φιλίαν και ο δήμαρχος Βρυσιναίων Παν. Βογιατζάκης. Επίσης δε συνεδέθην δια πνευματικής συγγενείας με τον εκ Ρεθύμνης έμπορον κ. Τίτον Λίτιναν (;), βαπτίσας νεογέννητον τέκνον του. Το ρεύμα υπέρ της αντιπολιτεύσεως είναι τοιούτον ώστε και ο Κυρ. Κελαειδής προσήλθε ζητών να περιληφθή εις τον αντιπολιτευόμενον συνδυασμόν. Ατυχώς ο Ανδρεαδάκης τον αποκρούει, καίτοι δε μου υπεσχέθη επιτέλους ότι θα προσπαθήση να πείση τους εν Αμερική φίλους να δεχθώσι την σύμπραξιν του Κελαειδή, αμφιβάλλω αν ειλικρινώς θα επιδιώξη τούτο. Οι λοιποί φίλοι πάντως εν οίς και ο Νικ. Κελαειδής δέχονται προθύμως την σύμπραξιν τούτων. Αλλά και ... τούτου ο Δημητράκκης προτείνει να υποστηρίξη τον συνδυασμόν μας αν εις αυτόν περιληφθή ο Αδάμ Βαβουράκης και άλλος ένας φίλος του εκ της επαρχίας Ρεθύμνης. Και ο μεν ημέτερος Ιω. Βαβουράκης υποχωρεί υπέρ του Αδάμ, δεν γνωρίζω όμως αν θα γίνη δυνατόν να περιληφθεί εις τον συνδυασμόν και φίλος του Δημοτράκκη εκ Ρεθύμνης (επαρχίας) και οι φίλοι μας φαίνονται εκεί διατεθειμένοι να φανούν πολύ ενδοτικοί.

Επί πλέον λέγεται σοβαρώς ότι ο Κεφαλογιάννης αρνείται να κατέλθη εκ Παρισίων δια να λάβη μέρος εις τα εκλογάς. Εν τοιαύτη δε περιπτώσει και ο Λογουδάκης εδήλωσεν επισήμως ότι δεν θα θέσση υποψηφιότητα και τότε σοβαρός κυβερνητικός συνδυασμός είναι αδύνατον να καταρτισθή.

Και εκ Λασσιθίου υπάρχουν τελευταίον πολύ καλοί ειδήσεις. Ο Γιαννικάκης εν Ιεράπετρα προσήλθεν εις τα τάξεις μας. Εκ Βιάννου όπως πέρυσι επλειοψήφισαν οι αντίπαλοι κατά 1300 ψήφους – των ημέτερων λαβόντων μόνον 300 ψήφους – φέτος ελπίζεται ότι δεν θα μειοψηφίσωμεν περισσότερον των 100 ψήφων, εκτεθεμένων ως υποψηφίων μας του Εμ. Παπαϊωάννου και του Β. Βλαζουνάκη ή Π. Κονδυλάκη. Εν Μεραιμπέλω δε ο Μπετούρας (;) εκ Κρήτης δηλοί ότι δέχεται να μετάσχη εις τον συνδυασμόν της αντιπολιτεύσεως αν δεχθή να εκτεθή και ο κ. Μιχ. Σφακιανάκης.

Ούτως αι απόψεις των εκλογών παρίστανται πολύ ευοίωνοι.

Σου στέλνω ταχυδρομικώς ... φύλλον της Εθνικής περιέχον το πολιτικόν μας πρόγραμμα δια τας μέλλουσας εκλογάς.

Σε ασπάζομαι ολοψύχως,

Ελευθέριος Βενιζέλος

Ἀριθ. $\frac{\text{Πρωτ. 2351}}{\text{Διεκπ. 1210}}$

Ἐν Χανίοις τῇ 9ῃ Ἀυγούστου 1912.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Πρὸς τὸν κ. Γεώργιον Στεφανάκιν Καθηγητὴν
Ἐνταῦθα

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι διὰ Διαταγῆς ἡμῶν ὑπ' ἀριθ. 68 καὶ χρονολογίαν σημερινὴν ἐνεκρίθη ὅπως εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ε' τάξιν τῶν Ἀνωτέρων Δημ. σχολείων ὡς διδασκτικὸν βιβλίον τὸ ὑφ' ἡμῶν ἐκπονηθὲν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».

Ὁ Διοικῶν τὴν Παιδείαν Ἐπίτροπος

(Τ. Σ.)

Μ. Ρ. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

*Βασίλειο της Ελλάδας / Ανώτερη Διεύθυνση Παιδείας,
Έγκριση για την εισαγωγή του βιβλίου του Γεώργιου Εμμ. Στεφανάκι,
Βυζαντιακή Ιστορία, στην Ε' τάξη των δημοτικών σχολείων, 9/8/1912*

Γ. Ε. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙΣ
Καθηγητής
Τεροδιδασκαλείου Χανίων

ΜΕΣΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἐσκόπουν ὅπως ὑποβάλω τῷ Συνεδρίῳ μικρὰν ἐκθεσιν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ ἐξῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἀν. Διεύθυνσις τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκπαιδεύσεως μετέχουσα τοῦ Συνεδρίου θὰ ἐκθέσῃ τὰ πράγματα ταῦτα διεξοδικῶς καὶ πιστῶς, διότι ὁ κ. Βορεάδης, ὁ νῦν Σύμβουλος τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἔχει ἐργασθῇ εἰπερ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκπαιδεύσεως οὐχὶ μόνον νῦν ὡς Σύμβουλος ἀλλὰ καὶ ὡς βουλευτὴς ἄλλοτε πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, διὰ ταῦτα χαράττω τὰς ὀλίγας κάτωθι γραμμὰς σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ὑπερέβησαν τὴν πρὸς φοίτησιν ἡλικίαν.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος τούτου ἄλλοι θὰ πραγματευθῶσιν ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως, ἐγὼ δέ, νομαρχιακὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων Ῥεθύμνης καὶ Γραμματεὺς τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνωτέρας Διευθύνσεως τῆς Παιδείας, εἶδον ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν εἰρημένων ἐργασιῶν ὅτι θὰ συντελέσωσι πολὺ τὰ ἐξῆς:

1) Αἱ διατάξεις περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως αἱ ἐν τοῖς νόμοις ἀναγραφόμεναι νὰ ἐφαρμόζωνται μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα νὰ εἰσπράττωνται ἀμέσως. Διότι, ὅταν ἐπιβλήθῃ σχολικὸν πρόστιμον κατὰ τὸν Ἰβριον καὶ δὲν εἰσπραχθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν τῆς ἐπιβολῆς ἐβδομάδα, οὐδεμίᾳ ὠφέλειᾳ ἐπέρχεται ἐκ τούτου, εἰμὴ ὅτι μικρά τις πρόσοδος εἰσέρχεται εἰς τὸ σχετικὸν ταμεῖον. Ὅταν τὸ πρόστιμον εἰσπραχθῇ μετὰ παρέλευσιν χρόνου μακροῦ ὁ μὲν παῖς δι' ὃν ἐπεβλήθη ἀπώλεσεν ἤδη τὸ σχολικὸν ἔτος, ὁ δὲ πατήρ εἰς ὃν ἐπεβλήθη δὲν σωφρονίζεται, διότι ἐπέρχεται μετὰ μακρὸν χρόνον ἡ τιμωρία.

*Ἐκθεσις Γεώργιου Εἰμ. Στεφανάκι
«Μέσα πρὸς διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως»*

2) Μεγίστη προσοχή πρέπει να καταβληθῇ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν καταλόγων τῶν παιδῶν, οἵτινες συμπληροῦσι τὴν πρὸς φοίτησιν ἡλικίαν διότι πλείστοι μὲν γονεῖς ἰδίως εἰς τὰ ὀρεῖνά μέρη (ὅπου καὶ οἱ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντες παῖδες χρησιμοποιοῦνται εἰς ἀγροτικάς ἐργασίας πρὸς ἐπιτήρησιν ζώων καὶ τῶν τοιούτων) ἀποκρύπτουσι τὴν πραγματικὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν των, εἰς τὰς πόλεις δὲ καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη οἱ γονεῖς καὶ τετραετεῖς πολλάκις παῖδας ἀποστέλλουσιν εἰς τὸ σχολεῖον ἵνα μὴ ἐνοχλῶσι τὰς μητέρας των. Ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου ἢ τῆς σχολικῆς περιφερείας μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ δημάρχου (ὅπου εἰσὶ τοιοῦτοι) πρέπει πρὸ τῆς 20 Αὐγούστου νὰ ὑποχρεῶνται εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ ἐιρημένου καταλόγου εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ πᾶσαν δὲ παράλειψιν μαθητοῦ ὑπαγομένου εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν ὑποχρέωσιν ἢ ἀναγραφὴν μὴ ὑπαγομένου νὰ τιμωρῶνται καὶ τὰ τρία πρόσωπα εἰς ἃ ἀνατίθεται ἡ τούτου σύνταξις. Ὅτε ἤμην ἐπιθεωρητὴς ἐν Ῥεθύμνῃ, ἐν τῷ χωρίῳ Μέρωνι τοῦ Ἀμαρίου, ἐδόθη κατάλογος τῷ διδασκάλῳ περιέχων 70 ὑποχρεοῦς εἰς φοίτησιν. Γενομένης δ' ἐξετάσεώς τινος ἐπιμελεστέρας εὐρέθησαν πλείους τῶν 40 εἰσέτι ὑπόχρεοι.

3) Οἱ εἰς τὰ δημ. σχολεῖα φοιτῶντες πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς ἐκπαιδευτικοῦ τέλους, διότι πολὺ καὶ τοῦτο συντελεῖ ἰδίως εἰς τοὺς ὀρεινοὺς δήμους καὶ συνοικισμοὺς εἰς τὸ νὰ μὴ ἐφαρμόζηται ὁ περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως νόμος.

4) Ἀπόλυτος ἀνάγκη εἶναι ὅπως ἐλαττωθῇ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων, ἅτινα ἢ βιβλιοκαπηλεία εἰσέγγαγεν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, διότι καὶ τοῦτο πιέζει πολὺ τοὺς πτωχοὺς τῶν γονέων καὶ ἀπομακρύνουσι τοὺς ἑαυτῶν παῖδας ἐκ τοῦ σχολείου. Εἰς τὴν Α', Β' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μόνον τὸ ἀλφαβητάριον καὶ τὸ ἀναγνωσματάριον θὰ ἤρκουν. Εἰς δὲ τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις καὶ ἐκεῖ ὀλίγα βιβλία καὶ νὰ μὴ μεταβάλλωνται καθ' ἕκαστον ἔτος.

5) Εἰς τοὺς ἀπομεμονωμένους συνοικισμοὺς πρέπει νὰ ἰδρύνονται Γραμματοδιδασκαλεῖα. Ὅπου ὅμως ἔνεκα ἐλλείψεως ἢ γεφυρώσεως ποταμῶν καὶ χειμάρρων εἶναι δυνατὴ ἢ συγκέντρωσις πολλῶν μαθητῶν ἐν τῇ κεντρικῇ κώμῃ ἢ ἐν τῇ ἐχούσῃ διδασκλήριον νὰ ἐπιδιώκηται αὕτη, διότι οὕτω βελτιοῦται καὶ τὸ διδασκτικὸν προσωπικόν, προοδεύουσιν οἱ παῖδες ταχέως καὶ οὕτω ἐξυπηρετεῖται ἡ ἀποστολὴ καὶ τῶν λοιπῶν παιδῶν οἰκογενείας τινὸς εἰς τὸ σχολεῖον· διότι, ὅσον καὶ ἀγράμματοι καὶ ἂν εἶναι οἱ γονεῖς, συναισθάνονται τὴν γενομένην

πρόδοι φύσει δὲ ὁ Ἕλληνας ὡς ἰδεολόγος καὶ φιλομαθὴς ἀγαπᾷ τὸ σχολεῖον ὅταν εἶναι τοιοῦτον.

6) Διὰ τὴν εὐρείαν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων εἶναι ἀνάγκη νὰ συσταθῶσιν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὰς κώμας καὶ κωμοπόλεις νυκτεριναὶ σχολαὶ καὶ νὰ καταβληθῇ μέριμνα παρὰ τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Κρήτης, παρὰ τῶν ἐφοριῶν δὲ καὶ Ἐπισκόπων τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος, ὅπως σταχυολογηθῶσιν οὐχὶ μόνον οἱ εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν ὑπαγόμενοι παῖδες, οἱ μαθητεύοντες παρὰ διαφόροις ἐπαγγελματίαις, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀγράμματοι νεανίσκοι οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας των. Ἡ συντήρησις τῶν νυκτερινῶν σχολείων δὲν θὰ ἐπιβαρύνῃ πολὺ τὰς συντηρούσας τὰ σχολεῖα ἀρχάς, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων θὰ διδάξωσι δωρεάν, ἀφ' ἑτέρου καὶ μικρὸν τι ποσὸν ἔαν δοθῇ εἰς τοὺς διδάσκοντας θὰ εἶναι 15-20 δραχ. εἰς ἕκαστον, πρᾶγμα ἀνεπαίσθητον ἀπέναντι τῶν μεγάλων δαπανῶν, ἀτινας τὸ ἔθνος ὑφίσταται. Αἱ ἀνεκτίμητοι ὄντως ὑπηρεσίαι, αἵτινες ἔχουσι προσφέρει εἰς τὸ ἔθνος ὁ σύλλογος Παρνασσός, ἡ ἐν Χανίοις καὶ ἡ ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης νυκτεριναὶ σχολαί, ὧν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ὀφείλεται ἡ σύστασις, πρέπει νὰ πείσωσι τοὺς ἀρμοδίους ὅτι μεγάλως θὰ συντελέσῃ ἡ σύστασις πανταχοῦ, ὅπου εἶναι δυνατόν τοιούτων σχολῶν.

7) Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ τὰ μέγιστα θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ἡ μόρφωσις ἱερέων καὶ διδασκάλων δι' Ἱεροδιδασκαλείων. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι θὰ ἦτο θεάρεστον, ἂν ἀντὶ τῶν ὑποδιδασκαλείων καὶ τοῦ Διδασκαλείου Τριπόλεως καταργουμένου, συνιστῶντο δύο Ἱεροδιδασκαλεῖα ἐν Ἀθήναις καὶ ἕτερον ἐν Λαρίσσει ἢ ὅπου ἤθελε κριθῇ καλόν. Αἱ Ἱερατικαὶ σχολαὶ τῆς Ἐλευθέρας Μητρὸς οὐδένα ἴσως ἱερέα, ὥς πρέπει ἔδωκαν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ διότι ἡ ἐν αὐτῇ διδομένη μόρφωσις ἦτο ἀτελής, δὲν θὰ ἠδύναντο δὲ καὶ ἐξερχόμενοι τῶν σχολῶν οἱ μαθηταὶ νὰ εὕρωσιν ἐνορίαν ἀμέσως καὶ οὕτω ἠναγκάζοντο νὰ τρέπωνται εἰς ἄλλα ἔργα ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν ἐκ λιμοῦ. Καὶ τὰ ὑποδιδασκαλεῖα ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς μορφώσεως ἦν χορηγοῦσι τοῖς τροφίμοις μικρὰν ὠφέλειαν ἐπιφέρουσιν. Ἐνεκα δὲ λόγων οἰκονομικῶν οὐδέποτε θὰ δυνήθῃ τὸ ἔθνος εἰς σύμπαντα τὰ σχολεῖα τοῦ νὰ τοποθετήσῃ διδασκάλους τῶν 140 καὶ 120 δραχμῶν, διότι συνήθως τὰ 8)10 τῶν ἐκ τῶν Διδασκαλείων ἐξερ-

χομένων είναι τοιοῦτοι καὶ διὰ τοῦτο ὅα παρίσταται ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα σχολεῖα δημιουργοῦντα διδασκάλους. Ὡς τοιαῦτα δὲ δι' οἰκονομικοὺς καὶ μάλιστα θρησκευτικοὺς καὶ ἐθνικοὺς λόγους εἶναι ἀναγκαιότατα τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα, τροποποιουμένων καὶ συμπληρουμένων καταλλήλως, τῶν κανονισμῶν τῶν ἤδη λειτουργούντων ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι Κρήτης καὶ ἐν Πάτμῳ.

Ἐν Κρήτῃ λειτουργεῖ τοιοῦτον πρὸς 1½ ἐτῶν ὅπερ ἐκ μικρῶν κεφαλῶν, ἐλαχίστων, κατῆρξατο τῶν ἐργασιῶν. Τοῦτο ἡ ἱστορία ἐν γένει καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ὑπεβλήθησαν εἰς τὸ Συνεδριὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου Τσεπετάκι, εἰς ὃν ὀφείλεται κατὰ 99)100 ἡ συντήρησις καὶ προαγωγή τοῦ εἰρημένου ἐκπαιδευτηρίου. Ἐπὶ τούτων τῶν σχολείων πρέπει νὰ στηρίζωμεν τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν δρᾶσιν ἡμῶν πανταχοῦ, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῇ χειμαζομένῃ πατρίδι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἀλεξάνδρου τῇ Μακεδονίᾳ.

Ἐν Βιτωλίῳ τῆς Μακεδονίας πρέπει νὰ συσταθῇ ἐν ἱεροδιδασκαλεῖον, ὅπερ ὅα συντηρῇται ἐκ συνδρομῶν τῶν ἀνὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Ἱερῶν Μονῶν. Αἱ συνδρομαὶ αὗται ὅα εἶναι ὑποχρεωτικά. Οἱ μαθηταὶ ὅα εἶναι πάντες ἐσωτερικοὶ προσλαμβανόμενοι ἐκ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἀλβανίας καὶ ὅα τρέφονται ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ σχολείου δι' οὐδεμιᾶς δαπάνης ἐπιβαρυνόμενοι. Τὸ πρόγραμμα δὲ τῆς σχολῆς θὰ εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ διδάσκωνται αὐτοῖς τόσα θρησκευτικὰ καὶ παιδαγωγικὰ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ὅσα ὅα εἶναι ἐπαρκῆ διὰ τὸ ἱερὸν ἔργον, ὅπερ θὰ ἀναλάβωσι. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἱεροδιδασκαλείου ὅα εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀρίστων κληρικῶν, ὑπὸ ἔποψιν παιδείας καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος, ὁ δὲ τῶν παιδαγωγικῶν ἐκ τῶν ἀρίστων φιλόλογων τῶν σπουδασάντων τὰ παιδαγωγικὰ ἐν Γερμανίᾳ.

Τὸ αὐτὸ μεμορφωμένον πρόσωπον, ἂν εἶναι ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος, ὅα διεισδύσῃ εἰς τὰς οἰκογενείας καὶ διὰ νοουθεσιῶν πρὸς τοὺς γονεῖς ὅα κατορθώῃ νὰ στέλλωσι τοὺς παιδὰς των εἰς τὸ σχολεῖόν των, οὕτω δὲ ἐξυπηρετεῖ τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν.

Ἡ ἐθνικὴ δὲ ὠφέλεια ἐκ τοιούτων διδασκάλων ἔσται μεγίστη. Διότι τὸ καλογηρικὸν ἔνδυμα δὲν ὅα εἶναι ὑποπτον εἰς τοὺς Ἰούρκους οἵτινες τοὺς ἱερεῖς θεωροῦσιν ὡς πρόσωπα νομοταγῇ καὶ μετὰ τινος σεβασμοῦ φέρονται πρὸς αὐτούς. Ὁ Ἕλλην ἱερεὺς ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἀπηλλαγμένος τῶν ἐνοχλήσεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιτοπίων

Ὅα ἐργάζεται ἐν τῷ σχολείῳ, Ὅα ἐργάζεται ἐν ταῖς οἰκογενείαις, Ὅα εἶναι ἀγρυπνος καὶ ἀκάματος ἐργάτης.

Οἱ ἄνδρες τῆς Βουλγαρίας δολοφόνοι δὲν θὰ τολμῶσι νὰ πιέζωσι μετὰ τόσης εὐκολίας τὸν Ἑλληνα ἱερέα καὶ διδάσκαλον ὥς τὸν ἀπλοῦν πολίτην, ὅστις εἶναι καὶ διδάσκαλος, διότι τοιοῦτον κακούργημα οὐχὶ μόνον τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμοὺς θὰ ἐξαγριώῃ καὶ θὰ ἐξερεθίσῃ κατ' αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τὴν προσοχὴν τῶν ξένων Προξένων θὰ διεγείρῃ μετὰ μεζονος συμπαθείας.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Βουλγαρόφωνοι καὶ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας μετὰ μεγάλης εὐκολίας θὰ προστρέχωσι εἰς τὰ ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν διευθυνόμενα σχολεῖα, διότι ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ ἐμβάλλωσι εἰς αὐτοὺς τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν εἶναι προπαγανδισταὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἀποστελλόμενοι ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ γνήσια τέκνα τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας τὰ ὅποια ἔχουσι συνταυτίσει τὴν τύχην των μετ' αὐτῶν.

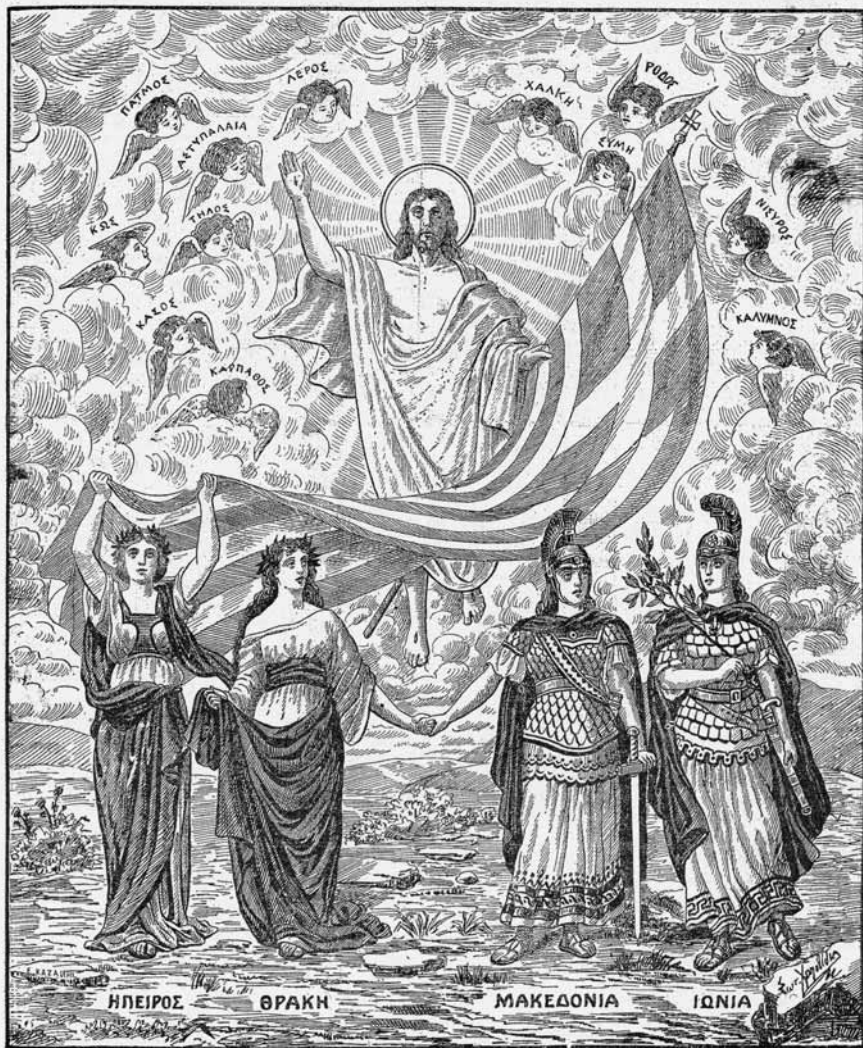
Ἐπὶ αἰῶνα ἤδη ὀλόκληρον σχεδὸν κατατριβόμεθα εἰς θεωρίας καὶ συζητήσεις σχολαστικὰς καὶ οὐδὲν μέτρον πρακτικὸν οὔτε μετὰ τινων θυσιῶν καὶ ἐθελουσίας ἡμεῖς τὰ ἄτομα ἀναλαμβάνομεν ἀλλ' ἕκαστος ἐπιδιώκει τὴν ἰδίαν εὐμάρειαν καὶ ἄνετον ἀποκατάστασιν.

Ὁ κώδων τοῦ κινδύνου ἤχεϊ, νέφη μέλαινα καὶ ὀρίζων τεθολωμένος προαναγγέλλουσι φοβερὰν καταιγίδα ἐν τῇ πεφυλημένῃ Μακεδονίᾳ καὶ πρέπει ἅπαντες μικροὶ τε καὶ μεγάλοι νὰ στρέψωμεν ἐκεῖ τὴν προσοχὴν καὶ ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθέμενοι τὰ ἴδια νὰ μοχθήσωμεν καὶ νὰ ριψοκινδυνεύσωμεν ὑπὲρ τῆς ὥρας ταύτης χώρας μας· ἕκαστος δὲ Ἕλληνα, συναισθανόμενος τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος, νὰ πράττῃ τι εἴτε διὰ τοῦ καλάμου εἴτε διὰ τοῦ χρήματος καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐργασίας, εἴτε ὥς καθηγητῆς εἴτε ὥς διδάσκαλος εἴτε ὥς κληρικός.

Ἀλλὰ βεβαίως καὶ οἱ τῇδε κάκεῖσε διεσπαρμένοι λόγιοι καὶ παιδαγωγοὶ Μακεδόνες δὲν πρέπει νὰ φαίνωνται τόσον ἀπαθεῖς πρὸς τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα καὶ ἐν ᾧ ἡ ἰδιαιτέρα των πατρὶς κινδυνεύει αὐτοὶ νὰ περιφέρωνται ἐν Ἀθήναις νὰ διδάσκωσιν ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἢ νὰ περιμένωσιν εὐμενεῖς Κυβερνήσεις ὅπως διορισθῶσι, ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ, ἄνθρωποι μικρᾶς μορφώσεως καὶ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος, νὰ προΐστανται ἐκπαιδεύσεως. Πρέπει ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ ρῆξωσι φωνὴν καὶ σπεύσωσιν ἐκεῖ, ἐνθα ὁ κίνδυνος, διότι οἱ «καιροὶ οὐ μενετοί». Πρέπει ὅμως, ὥς εἶπον ἀνωτέρω, νὰ μορφωθῇ καὶ τάξις τις ἀνθρώπων

μεμορφωμένων, ἥτις νὰ συνταυτίσῃ καὶ τὰ ὑλικά τῆς συμφέροντα μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους καὶ τοιοῦτοι θὰ εἶναι οἱ ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι, οὓς θὰ παρασκευάζῃ τὸ Μακεδονικὸν Ἱεροδιδασκαλεῖον. Τοῦτο, ἀν αἱ μοναὶ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀδυνατῇ νὰ δημιουργήσῃ, πρέπει ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες λειτουργοὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ συστήσωμεν διὰ νόμου ὑφ' ἡμῶν τιθεμένου ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὀρίζοντες ὅτι ἕκαστος καταβάλλει μηνιαίως 1-5 δραχμὰς ὑπὲρ ἐθνικῶν ἐργασιῶν ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ βαθυτάτου Σεβασμοῦ
Γ. Ε. Στεφανάκης

Αστήρ, 6/4/1920

• UNE INTERVIEW DU PRINCE CAROL DE ROUMANIE •

EXCELSIOR

SAMEDI
20
NOVEMBRE
1979

Il vaut encore mieux ne rien faire que de travailler sans but.

LES TROUPES HELLENES DEVRONT-ELLES ÉVACUER BIENTOT L'ASIE MINEURE ?

LES G^{re} PARASKEVOPOULO, PANGALOS ET LE COLONEL GEORGES

LE FILS DE M. VENIZELOS

M. STARGIADES, HAUT COMMISSAIRE DE GRÈCE A ALACHÉIDES

PASSAGE DU COMMANDANT EN CHEF A PANDERMA

LE GÉNÉRAL PARASKEYOPOULO

ENTRÉE DU GÉNÉRAL IOANNOU A AK-HISSAR

RASSEMBLEMENT DE PRISONNIERS TURCS A ALACHEIR

UNE REVUE DES TROUPES GRECOUES A AHMEDLI

LES CUISINES DES EVZONES SUR LE FRONT

DANS UNE RUE DE BROUSSE

OFFICIERS GRECS DEVANT LES RUINES DE SARDES

L'une des premières promesses faites au peuple par M. Kallias, le nouveau chef du gouvernement hellénique, a été de démobiliser avant les élections les troupes de l'intérieur et les armées en campagne, c'est-à-dire celles qui combattent les forces turques nationalistes. La question est surtout grosse de consé-

quences pour le corps expéditionnaire d'Asie Mineure opposé aux principales troupes de Kemal pacha. Voici de récents instantanés représentant le général Paraskevopoule, commandant en chef en Asie Mineure, et ses troupes. La possible révision du traité de Sévres réouvrira sans doute le nord de leur pays.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7
Πρόλογος	15
Κεφάλαιο Α'	17
Κεφάλαιο Β'	21
Κεφάλαιο Γ'	25
Κεφάλαιο Δ'	33
Κεφάλαιο Ε'	47
Επίλογος	49
Παράρτημα	51

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΗ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΑΠΛΑ ΤΗΣ ΜΟ
ΝΟΤΥΡΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ
«ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ» ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΙΧΕ ΚΑΙ ΤΗ
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑ
ΣΜΟ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥ
ΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ. ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΧΑΡ
ΤΙ CHAMOIS PALATINA 100 ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ
ΣΕ 300 ΑΝΤΙΤΥΠΑ. ΚΥΛΟΦΟΡΗΣΕ ΤΟΝ
ΜΑΪΟ ΤΟΥ 2021. ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΙΜΕ
ΛΗΘΗΚΕ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΦΙΛΑΝΔΡΟΣ

